Zagrebački kaj - sociolingvistička usporedba govora mladih Zagrepčana

Pieniažek, Patrycja

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:757305

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

Patrycja Pieniążek

ZAGREBAČKI *KAJ* – SOCIOLINGVISTIČKA USPOREDBA GOVORA MLADIH ZAGREPČANA

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

PATRYCJA PIENIĄŻEK

ZAGREBAČKI *KAJ* – SOCIOLINGVISTIČKA USPOREDBA GOVORA MLADIH ZAGREPČANA

DIPLOMSKI RAD

Mentorica:

izv. prof. dr. sc. Sanja Vulić

Zagreb, 2017.

Sadržaj

1. Uvod 4

2. Kajkavsko narječje 6

2.1. Današnja prostorna raširenost i povijest 6

2.2. Klasifikacije kajkavskih dijalekata 6

2.3. Zagrebačka kajkavština 10

3. Grad Zagreb 14

3.1. Povijest 14

3.2. Moderno stanovništvo 15

4. Naselje Horvati 17

4.1. Povijest 17

4.2. Današnje stanje 18

5. Sociolingvistička analiza diskursa 24

5.1. Sociolingvistika – definicija, područja interesa i metode 24

5.2. Metodologija istraživanja 26

5.3. Ispitanici 29

5.4. Rezultati anketa i intervjua – Grad Zagreb 30

5.5. Rezultati anketa i intervjua – Horvati 50

5.6. Komentar o rezultatima 64

6. Zaključak 70

7. Sažetak 73

8. Bibliografija 74

1. UVOD

Rad je rezultat proučavanja razgovorne inačice urbanoga zagrebačkog kajkavskog govora mladih stanovnika Zagreba te naselja Horvati smještenoga na jugozapadnom rubu grada u gradskoj četvrti Brezovica. Horvati su pretežito ruralno naselje koje s triju strana graniči s naseljima Zagrebačke županije. Cilj je rada utvrditi razlike u govoru Zagrepčana iz urbanoga (u daljnjem tekstu *Zagrepčana*) i ruralnoga dijela grada (u daljnjem tekstu *Horvašćana*). Naglasak je u istraživanju stavljen na zagrebačke kajkavske značajke, npr. mjesto naglaska u zagrebačkoj kajkavštini, čuvanje završnoga *-el* u oblicima glagolskoga pridjeva radnoga muškog roda, na tvorbu futura s oblicima *bum, buš, bu* i glagolskoga pridjeva radnoga, na tipičan zagrebački kajkavski leksik i dr. Osim utvrđivanja stanja, pokušava se također otkriti sociolingvističke i druge razloge koji su mogli utjecati na govor mladih Zagrepčana i Horvašćana.

Istraživanje se sastoji od dvaju dijelova: pismenoga *online* upitnika i usmenoga intervjua. U istraživanju je sudjelovalo desetero Zagrepčana i osmero Horvašćana u dobi od 17 do 35 godina. Osnovni kriterij, osim dobi, bilo je i podrijetlo ispitanika koji su pripadnici treće generacije stanovnika Zagreba, odnosno Horvata. Nastojalo se da istraživanje obuhvati informante kojima su obje bake rođene u Zagrebu (ili Horvatima), oboje roditelja te sami ispitanici. Kod zagrebačkih informanata ima samo manjih odstupanja (npr. baka jedne ispitanice rođena je u nekom drugom kajkavskom kraju, ali se kao dijete doselila u Zagreb). Međutim, zbog znatno manjega broja stanovnika Horvata, a samim time manje mogućnosti pronalaska odgovarajućih ispitanika, češća je situacija da je netko u obitelji podrijetlom izvan Horvata.

Internetski je upitnik sadržavao pitanja povezana sa svakodnevnom jezičnom praksom ispitanika, djetinjstvom, školovanjem i sl. kako bi se otkrili sociolingvistički čimbenici koji bi mogli utjecati na njihov govor. Provodili su se i usmeni intervjui koji su poslužili kao izvor građe za analizu učestalosti zagrebačkih kajkavskih značajki u govoru ispitanika. Informanti koji nisu bili voljni osobno sudjelovati u intervjuu dostavili su audio snimke u kojima su odgovarali na ista pitanja kao intervjuirane osobe.

U drugom se poglavlju predstavlja kajkavsko narječje – njegova današnja prostorna raširenost, dosadašnje klasifikacije kajkavskih narječja te zagrebačka kajkavština. U trećem se poglavlju opisuje povijest Zagreba i njegovo današnje stanovništvo. Naselje Horvati, njihova

povijest i današnje stanje obrađeno je u četvrtom poglavlju. Peti dio sadrži uvod u sociolingvistička pitanja i detaljno opisanu metodologiju izrade rada te sociolingvističku analizu anketa i intervjua (ciljnu skupinu, individualne rezultate anketa i njihovu interpteraciju na grupnoj razini). U šestom su odjeljku završni zaključci.

2. KAJKAVSKO NARJEČJE

2.1. Današnja prostorna raširenost i povijest

U prošlosti je kajkavsko narječje zauzimalo veći prostor nego danas. Srednjovjekovne granice opisuje Josip Lisac u prvom dijelu *Povijesti hrvatskoga jezika* (str. 270). Granica prema slovenskom jeziku na zapadu bila je u srednjem vijeku u velikom dijelu ista kao danas. Južno je kajkavština graničila s čakavštinom, a ta je granica tekla malo južnije od Kupe, dok u Gorskom kotaru prilično južnije od nje. Na liniji Sisak-Jasenovac granica se prostirala malo južnije od Save. Prema zapadnoj štokavštini, granica je dosezala poprilično istočno od linije Jasenovac-Virovitica, zahvaćajući i područja istočno od Slatine. Na sjeveru je do kraja 9. st. kajkavština obuhvaćala i današnja mađarska područja.

Danas kajkavsko narječje zauzima većinu sjeverozapadne Hrvatske i Gorski kotar koji pak nije izravno povezan s ostalim kajkavskim područjima. Izvan granica Hrvatske kajkavci žive i u Mađarskoj južno od Niuzaljskoga jezera te u Pomurju i Podravini, u Rumunjskoj u Banatu te u Srbiji, također u Banatu.

Zapadna granica između kajkavskih i štokavskih govora prolazi kroz područje između rijeke Drave (u visini Virovitice) i Save (u blizini ušća Une). Oko Bjelovara štokavski je duboko urezan u kajkavski teritorij. Na jugu granica teče od ušća Une do ušća Kupe (ispod Save) te na zapadu južno od Kupe do slovenske granice s proširenjem kajkavskoga područja oko Ozlja i Karlovca još južnije od Kupe. Kod Topuskoga se nalazi kajkavski otok (Hrvatsko Selo).

2.2. Klasifikacije kajkavskih dijalekata

U ovom se potpoglavlju predstavlja kratak prikaz važnijih pokušaja podjele kajkavskoga narječja.

Aleksandar Belić, *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, 1927.

Belić je od ukrajinskoga slavista A. M. Lukjanenka, autora prvoga djela o kajkavštini (1905.), preuzeo teoriju koja je postala okosnicom njegove podjele. Prema njoj, kajkavština ima tri osnove: slovensku, čakavsku i štokavsku (Lončarić 1996: 15). Belićeva se podjela temelji na

razvoju konsonantizma (*ibid*., 140) – kao kriterij uzeta je sudbina praslavenskoga *t'* i *d'* (štokavski *ć* i *ʒ́*) – i obuhvaća:

1. sjeverozapadni ili zagorski dijalekt (*noč, meja*) – na slovenskoj osnovici

2. istočni dijalekt (*noč, meža*) – sa štokavskom osnovicom

3. jugozapadni ili prigorski (*noć, meja*) – s čakavskom osnovicom (Brozović, Ivić 1988: 91).

Gorski kotar izostavljen je iz klasifikacije.

Stjepan Ivšić, *Jezik Hrvata kajkavca*, 1936.

Za razliku od Belićeve podjele, Ivšićeva se temelji na kriteriju akcentuacije (Brozović, Ivić 1988: 91-92). Izdvojene su dvije grupe dijalekata:

a) konzervativna grupa sa starijim naglaskom:

1. zagorsko-međimurski dijalekt

2. donjosutlansko-žumberački dijalekt

b) inovativna grupa s mlađim naglaskom:

3. turopoljsko-posavski dijalekt

4. križevačko-podravski dijalekt

Ivšićevo je djelo temeljno za hrvatsku dijalektologiju i slavistiku uopće. On je otkrio osnovnu kajkavsku akcentuaciju koja sadrži tri naglaska: ˝ , ˆ i ~, opovrgavajući, iako ne izravno, Lukjanenkovu tezu o trima osnovama na kojima se razvijala kajkavština i dokazujući jedinstvo kajkavskih dijalekata.

Ovo je djelo značajno za dijalektologiju po tome što su dijalekti razvrstani po jednoj jedinoj karakteristici – po sudbini metatonijskoga cirkumfleksa.

Prema Ivšiću, stariji sustav akcentuacije očuvan je u zagorsko-međimurskom dijalektu. Donjosutlansko-žumberački dijalekt ima miješanu kajkavsko-čakavsku akcentuaciju starijega tipa (to su ustvari doseljenički čakavski govori koji su se pokajkavili), a ostala su dva prošla znatne promjene – metatoniju (promjena akuta u cirkumfleks i cirkumfleksa u akut na istom

slogu) i metataksu (progresivna ili regresivna promjena mjesta naglaska unutar riječi). Gorski kotar opet je izostavljen iz klasifikacije (Lončarić, 1996: 8-9).

Ivšić (1996: 72) svrstava područje Zagreba u zagorsko-međimurski dijalekt, a Horvate u donjosutlansko-žumberački.

Dalibor Brozović i Pavle Ivić, *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski. Izvadak iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije*, 1988.

Ova podjela izražava nužnost daljnje detaljnije klasifikacije kajkavskoga narječja na dijalekte ne samo prema kriterijima naglaska, već i prema vokalizmu te konsonantizmu (koji su preuzeti od Belića i Ivšića) (Lončarić 1996: 144-145; Lončarić, Celinić 2010: 84). Uvođenje novih dijalekata potrebno je zbog toga što više prostorno nepovezanih dijalekata sadrži brojne osobine kajkavskoga narječja, a govori se unutar pojedinih dijalekta dosta razlikuju (Brozović, Ivić 1988: 93).

Kajkavsko se narječje dijeli na:

1. zagorsko-međimurski dijalekt (odgovara Ivšićevoj I. grupi bez govorā južno od Save te Belićevu zapadnom dijalektu)

2. turopoljsko-posavski (odgovara Ivšićevoj III. grupi i južnom dijelu Belićeva istočnoga dijalekta)

3. križevačko-podravski (odgovara Ivšićevoj IV. grupi i sjevernome dijelu Belićeva istočnoga dijalekta)

4. prigorski dijalekt (odgovara južnom dijelu Ivšićeve I. grupe i istoimenom Belićevu dijalektu)

5. donjosutlanski dijalekt (odgovara Ivšićevoj II. grupi bez žumberačkoga dijela koji se smatra čakavskim)

6. goranski dijalekt (koji nije bio uvršten u Belića i Ivšića) (Lončarić, Celinić 2010: 84-85).

Najrazličitiji od ostalih su goranski (zbog prostorne odvojenosti od kompaktnoga kajkavskoga teritorija) i donjosutlanski dijalekt (koji je nastao kajkaviziranjem čakavskih izbjeglica), dok je najmanja razlika između zagorsko-međimurskoga, turopoljsko-posavskoga i križevačko-podravskoga koji čine srž kajkavskoga narječja (Brozović, Ivić 1988: 92-93).

Mijo Lončarić, *Kajkavsko narječje*, 1996.

Kao poteškoću u potpunom klasificiranju kajkavskih dijalekata Lončarić (1996: 141) spominje nedostatak podataka o nekim kajkavskim područjima. Međutim, polazeći od Ivšićeve klasifikacije izvršio je do sada najpodrobniju podjelu kajkavskoga narječja, izdvajajući 15 dijalekata prema kriterijima prozodije i vokalizma:

1. središnjozagorski

2. samoborski

3. varaždinsko-ludbreški

4. međimurski

5. gornjosutlanski

6. plješivičkoprigorski (Lončarićevi dijalekti 1.-6. odgovaraju Ivšićevu I. zagorsko-međimurskom dijalektu)

7. turopoljski

8. vukomeričko-pokupski

9. donjolonjski (južnomoslavački) (dijalekti 7.-9. odgovaraju Ivšićevoj III. skupini – turopoljsko-posavskom dijalektu)

10. sjevernomoslavački

11. gornjolonjski

12. glogovničko-bilogorski (dijalekti 10.-12. odgovaraju Ivšićevu IV. dijalektu križevačko-podravskom)

13. (virovsko)podravski

14. goranski (gorskokotarski) (Ivšić ga nije obradio)

15. donjosutlanski (odgovara Ivšićevu II. donjosutlansko-žumberačkom dijalektu) (Lončarić 1996: 146).

Neki se od dijalekata dodatno dijele i na poddijalekte.

Sam Lončarić (Lončarić, Celinić 2010: 85-86) u fusnoti svoga članka napominje da se njegovo grananje kajkavštine može ponovno razmotriti jer se od nastanka klasifikacije na 15 dijalekata 1978. godine znanje o kajkavskom teritoriju proširilo, a sama podjela je možda predetaljna. Međutim, naglašava nužnost izdvajanja barem dodatnih četiriju dijalekata iz Brozovićeve klasifikacije, dok se o ostalima može raspravljati. Tako nastalo grananje brojalo bi najmanje deset dijalekata.

2.3. Zagrebačka kajkavština

Zagrebačka kajkavština nastala je na temelju autohtonih kajkavskih govora raznih dijalektalnih skupina, s primjesama ostalih narječja te pod snažnim utjecajem njemačkoga u prošlosti i standardnoga hrvatskog jezika u sadašnjosti. Šojat (1998: 9) se referira na priznatu već činjenicu da je upravo zagrebačka kajkavština postala temelj kajkavskom književnom jeziku koji se ostvarivao od 17. do polovice 19. st. te u nekim radovima kajkavskih pisaca u 20. st. Već se tada urbani zagrebački kajkavski govor razlikovao od organskih seoskih kajkavskih govora zbog čakavskih i štokavskih primjesa (*ibid*., 11). Zbog ugleda u kojem je književni kajkavski jezik uživao, on se proširio i na druge kajkavske sredine među obrazovanim govornicima (*ibid*., 12).

Od važnijih razlika između stare gradske kajkavštine i današnjega stanja možemo nabrojiti prema Šojatu (1998: 13-21): ekavski refleks *jata* uz nekoliko stalnih ikavizama (*divojka, tirati*); šest samoglasnika (*i, u, ę, ǫ, o, a*) naspram današnjih pet; troakcenatski sustav (˝,ˆ i ~) za razliku od današnjega jednoga naglaska; čuvanje starih skupova *čr–, –stj–, –zdj–, –pj–* i sl. (*črn, listje, grozdje, snopje*); leksik u znatnijoj mjeri pod utjecajem njemačkoga i mađarskoga jezika. Postoje i sličnosti s današnjim stanjem: čuvanje kontinuanata prahrvatskih vokala *a, i, o, u* naspram promjena u drugim kajkavskim dijalektima (npr. *kaj* umjesto *kęj* ili *koj*; *razbiti* umjesto *rezbiti*; *selo* umjesto *sęlę*) nestajanje *o* u prilozima npr. *kak, kam, sim*; izjednačenje izgovora /č/ i /ć/ te /ǯ/ i /ǵ/; ostvarivanje *ŗ* umjesto *–er–* kao što je to slučaj u drugim kajkavskim dijalektima.

Zagreb je bio i ostao kajkavski grad čak i nakon uvođenja jedinstvenoga standardnoga jezika u polovici 19. st. Do tada su se neke značajke stare gradske kajkavštine izgubile ili promijenile, a neke su prisutne sve do danas (*ibid*. 27). Ni stanje iz 60-ih godina prošloga stoljeća kakvim ga je predstavio Thomas F. Magner u knjizi *A Zagreb Kajkavian Dialect*

(kojeg prenosi i upotpunjuje Šojat 1998: 29-39) nije se očuvalo do danas. Neke od karakteristika zagrebačke kajkavštine prije 50 godina bile su: nedostatak oprjeke po to tonu i kvantiteti naglasaka; nepromijenjeno mjesto naglaska u mnogim riječima u konjugaciji i deklinaciji; potiskivanje ekavskoga refleksa *jata* mnogim jekavizmima; refleks poluglasa u nekim riječima *a*, a nekim *e* (*dan, dobar, jesam,* ali *pes, posel, došel*); izostavljanje krajnjeg *o* u prilozima (*kak, kam*) te *i* u veznicima (*al, il*), koji se ipak u nekim situacijama restauriraju; I jd. na *-om* (*konjom*), stari hrvatski množinski nastavci G mn. (*konjov, ženah*), DLI mn. (*ženami*), nulti nastavak G mn. (*knjig*); komparativni nastavci (*gorje, gorše, gore*); oblici zamjenica: N *kaj*, G *čeg, česa*, L *čem*; N *niš*, G *ničesa*, *ničeg*; N *ko*; glagolski oblici: *hočem/očem*, *pem* ('idem, ići ću'), *velim, morem, nemrem, razmem, zemem, dojdem*; završetak *-ju* u 3. l. mn. prez. *ideju, pišeju;* glagolski pridjev radni završava na *-l* (*pisal, došel*); buduće radnje izražavane svršenim oblikom glagola *biti* i glagolskim pridjevom radnim (*ja bum došel/došla*), budućnost može biti izražena i prezentom svršenih glagola (*sutra dojdem tebi*); kondicional I. u svim licima tvori se oblikom *bi*; promjena prijedloga i prefiksa *v(-)* ispred bezvučnih suglasnika u *f* (*f grad, f Karlovcu, fkrasti*); instrumental uvijek dolazi s prijedlogom *s*; nepovratni glagoli s povratnom zamjenicom u D *si*; kratki oblici pomoćnih glagola koji mogu biti u početnom položaju u rečenici i naglašeni, sintagma *kaj za* koja je izravan kalk iz njemačkoga u značenju *kakav* (*kaj za uspjeh je postigel?*)[1]; *jedan/jen* u funkciji njemačkoga neodređenoga člana (*jedna mala curica mora iti rano v školu*); *za* + infinitiv; uporaba glagola *iti* u svezama s prilozima (*idem dole* 'silazim', *idem van* 'izlazim', *idem nutra* 'ulazim', *idem gore* 'ulazim, penjem se'); mnoštvo germanizama (kojih je Magner zabilježio 850).

Tadašnja periferijska naselja grada također su se koristila urbanom kajkavštinom koja se ipak razlikovala, najvjerojatnije zbog autohtonoga govora pojedinoga od tih naselja te utjecaja kajkavskih i nekajkavskih doseljenika (*ibid*. 43-44).

Današnja gradska zagrebačka kajkavština pod velikim je utjecajem standardnoga jezika zbog redovitoga obrazovanja svih građana, medija, uporabe u javnim službama i sl. te pod utjecajem različitih štokavskih govora doseljenika u Zagreb (Šojat 1998: 62) koji se često koriste svojim materinskim govorima u svim prilikama. S druge strane, smanjuje se količina društvenih situacija u kojima se koristi zagrebačka kajkavština – nekad prisutna u javnom,

[1] Istu sintagmatsku značajku opisuju Vulić i Petrović (1999: 51) u govoru Hrvatskoga Groba u Slovačkoj. Navode primjer *kaj je vo za delo* u značenju 'kakav je ovo posao'. Napominju da je takav sintaktički sklop izravan prijevod istovjetne njemačke sintaktičke konstrukcije *Was ist das für Arbeiten?* u istom značenju jer *was für ein* znači 'kakav'.

društvenom, političkom i privatnom životu, sad se njena uporaba svodi na neformalne razgovore s prijateljima i obitelji. Najviše se ta promjena vidi kod mladih naraštaja. Njeno mjesto preuzima idiom koji Šojat zove *zagrebačkom štokavštinom* definiranom kao „razgovorna varijanta hrvatskoga standardnoga jezika u zagrebačkih kajkavaca, osobito manje školovanih“ (*ibid*., 63).

Promjene u modernoj zagrebačkoj kajkavštini koje Šojat uočava (1998: 66-67) ne zahvaćaju jedino mlađe, mobilne i obrazovane naraštaje – štokavski su elementi sve češće prisutni i kod starijih osoba kojih bi govor trebao biti konzervativan. Najveće su promjene u leksiku – germanizmi koji su se govorili još prije 60 godina u puno su manjoj uporabi kod mlađih generacija. Nestaju i riječi drugoga podrijetla, kajkavizmi i tipične zagrebačke riječi (*ambrela* 'kišobran', *betek* 'bolest', *cajt* 'vrijeme', *falat* 'komad', *jezero* 'tisuća' i dr.); vokal *e* kao refleks poluglasa čuva se još jedino u oblicima glagolskoga pridjeva trpnoga m. r. i rijetko u stilski obojenim izrazima; rijedak je ekavski refleks *jata*; skoro je nestala kajkavska tvorba komparativa i superlativa.

Kao što je spomenuto, zbog sve većih utjecaja standardnoga jezika, te utjecaja dalmatinsko-dubrovačkih i bosansko-hercegovačkih govora, autohtoni zagrebački govor pokazuje sve više i više štokavskih značajki. Ta je *zagrebačka štokavština* ili *štokavština zagrebačkih kajkavaca* „varijanta standardne novoštokavštine hrvatskoga književnoga tipa, kako je realiziraju pripadnici supstandardnoga zagrebačkoga govora – zagrebačke kajkavštine“ i dolazi do izražaja u situacijama kada starosjedioci Zagrepčani žele ili moraju govoriti „književno“ (*ibid*., 73).

Šojat (*ibid*., 74-80) nabraja karakteristike toga vernakulara: izostanak razlikovanja tona i (često) kvantitete naglasaka; izostanak zanaglasnih dužina; mjesto naglaska tipično za zagrebačku kajkavštinu (*napr**a**vim, zabor**a**viš*); akcent na posljednjem slogu u riječima domaćega i stranog podrijetla (*Hrv**a**t, jun**a**k; filoz**o**f, telef**o**n*); neostvarivanje proklize (*u **o**ko, za r**u**ku, ne v**i**dim,* ali: *n**e** znam, n**e** smijem, n**e** mogu* i sl.); miješanje jekavskog i ekavskog refleksa *jata*; kontrakcija završnog *-ao* > *-o* (*mogo, piso*); gubitak nenaglašenoga *i* (*kolko, tolko*); nestanak *i* na kraju infinitiva; obezvučenje suglasnika na kraju riječi; /v/ izgovarano kao /f/; promjena *hv-* > *f-* u nekim primjerima *(fala,* ali*: hvale me);* izjednačenje /č/ i /ć/ te /ǯ/ i /ǵ/; krajnje *a* u nastavcima kosih padeža ne pojavljuje se; nedekliniranje glavnih brojeva osim jedan; tvorba kondicionala isključivo oblikom *bi*; očuvana glagolska enklitika *je* u

perfektu povratnih glagola (*tresao se je*); izostanak aorista, imperfekta, pluskvamperfekta i kondicionala II.

Svoj opis urbanih zagrebačkih varijeteta Šojat završava zapažajući da u današnje vrijeme *zagrebačka štokavština* počinje biti sve više i više prisutna u govoru Zagrepčana čime potiskuje kajkavštinu i dobiva prednost nad njom.

3. GRAD ZAGREB

3.1. Povijest

Na temelju knjige Rudolfa Horvata *Zagreb – povijest hrvatskoga glavnog grada,* upotpunjene novijim saznajima, donosi se kratak pregled prošlih zbivanja u Zagrebu.

Godine 1850. Gradec, Kaptol s Vlaškom ulicom i općina Horvati (danas dio gradske četvrti Trešnjevka jug) ujedinjeni su u novu urbanu sredinu: Zagreb. Stoljeće kasnije, dignuvši se nakon razornoga potresa koji je pogodio novokonstituirani grad, dogodio se novi preokret u razvoju metropole – Zagreb je prešao preko Save. Doživio je veliki rast populacije – od ujedinjenja do danas broj se stanovnika povećao za 1600 posto, a glavni grad postao je političko, ekonomsko, kulturno i znanstveno središte Hrvatske.

Međutim, ovo je područje bilo naseljeno još u prapovijesno doba. Iz rimskoga razdoblja datiraju ostaci Andautonije, municipijalnoga naselja u današnjem Šćitarjevu pokraj Zagreba. Biskupija je osnovana 1094. godine na brežuljku Kaptol na lijevoj obali potoka Medvešćaka. Prvi spomen imena *Zagrebiensem* (akuzativ pridjeva) dolazi iz 1134. god. i povezan je upravo s osnutkom zagrebačke biskupije (Šojat 1998: 7). 1217. god. posvećena je prva stolna crkva koja je više puta u povijesti rušena i obnavljana uslijed mongolskih napada, požara i potresa.

Uz Kaptol se na desnoj obali potoka na susjednom brežuljku Grič razvijao Gradec koji je 1242. god., zahvaljujući Beli IV. i njegovoj Zlatnoj buli, postao kraljevski slobodni grad s vlastitom samoupravom i brojnim privilegijama. Susjedna je naselja dijelio ne samo Medvešćak i dva sustava zidina, već i brojni konflikti i sukobi koji su nerijetko završavali krvoprolićem.

Za vrijeme osmanlijskih napada gradu je prijetila velika opasnost, no nikad nije bio osvojen. U to vrijeme, 1557. god. Sabor Kraljevine Hrvatske i Slavonije prvi put spominje Zagreb kao glavni grad Hrvatske i Slavonije (*ibid*., 8). Grad postiže sve veći značaj, u njemu žive brojni pripadnici viših društvenih staleža. U 17. st. osnovana je isusovačka gimnazija i tiskara te je uređen budući gradski glavni trg. U 18. st. na deset godina Zagreb je ustupio Varaždinu prvenstvo među hrvatskim gradovima zbog odluke Marije Terezije koja je upravo tamo osnivala kraljevsko vijeće. 19. st. donosi osnivanje brojnih institucija: bolnice, gospodarsko društvo, kazališta, pošte itd., otvoren je park Maksimir. To je razdoblje bilo svjedok velikih društvenih i političkih promjena koje su se odrazile u hrvatskom narodnom preporodu,

proglašenju hrvatskoga jezika službenim u Saboru, odvajanju Hrvatske od Ugarske i ukidanju feudalnoga sustava koji je rezultirao carskim patentom o ujedinjavanju Zagreba. 1874. godine osnivano je prvo hrvatsko sveučilište s trima fakultetima (bogoslovnim, filozofskim i pravnim), 1892. otvoren je Glavni kolodvor, a tri godine kasnije Hrvatsko narodno kazalište. Zagreb je željeznicom povezan s drugim krajevima i državama, a preko Save izgrađen je most.

20. stoljeće donosi porast stanovništva i razvoj industrije. Donji grad dobiva današnju fizionomiju te se poboljšavaju uvjeti života stanovništva uvođenjem električne mreže i tramvaja. 1964. godine grad je pogodila najveća poplava u povijesti. Nastavlja se infrastrukturni, znanstveni, kulturni, ekonomski, politički i populacijski razvoj Zagreba.

3.2. Moderno stanovništvo

Zagreb je već stoljećima mjesto migracija zbog ekonomskih razloga i turskih napada te „kulturno, znanstveno i crkveno središte sjeverne Hrvatske" u kojem se okupljaju pripadnici svih narječja i svih društvenih staleža (Šojat 1998: 8-9).

Prvi je službeni popis stanovnika obavljen 1869. god. kada je ustanovljen broj oko 20 tisuća žitelja grada. Takav se popis ponavljao otprilike svakih deset godina (Horvat 1942: 138). Zagreb od 19. st. doživljava stalni i nagli priljev stanovništva: 1880. god. brojio je oko 30 tisuća stanovnika, 1900. se taj broj udvostručio, 1931. brojio je već 185 tisuća, 1948. 280 tisuća, 1961. 430 tisuća, a 1991. oko 700 tisuća (Šojat 1998: 61). Prema popisu stanovništva iz 2011. god. Zagreb nastanjuje oko 790 tisuća ljudi. Taj je porast rezultat razvoja gospodarstva i industrije, obrta, trgovine i usluga te povećanja broja javnih, zdravstvenih, obrazovnih, kulturnih i dr. ustanova. Kako bi se zadovoljile stambene potrebe novoga stanovništva, na praznim livadama i na mjestu autohtonih seoskih naselja izgrađena su nova velika stambena naselja (Šojat 1998: 61-62).

Od 1880. vođeni su također zapisi o materinskim jezicima stanovnika – do 1931. god. bilo je najviše govornika s materinskim hrvatskim, a među drugim materinskim jezicima isticao se slovenski, njemački, mađarski, češki i slovački (Horvat 1942: 138-140).

U 20. stoljeću najbrži rast populacije dogodio se u razdoblju od 1961. do 1981. god. zbog intenzivne industrijalizacije i selidbi iz ruralnih na urbano područje. Taj je proces znatno

usporen od 1985. god., a u zadnjem desetljeću prošlog stoljeća i na početku novoga broj je stanovnika u stagnaciji (Feletar, Malić 2006).

Prema priopćenju Državnoga zavoda za statistiku, u Zagreb se u 2015. godini doselilo skoro 14 tisuća novih stanovnika iz cijele Hrvatske i inozemstva. Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj grada donosi informacije da je postotak cjelokupnog doseljenog stanovništva u Zagrebu 2001. god. iznosio 49,2%, dok je u nekim naseljima znatno prešao tu vrijednost (npr. u Sesvetama skoro 70% ukupnog stanovništva je doseljeno). 135 000 doseljenika rođeno je u inozemstvu što čini više od trećine svih doseljenika. Među njima je najviše osoba iz Bosne i Hercegovine. U Krapinsko-zagorskoj županiji rođeno je oko 12% svih doseljenika, u Zagrebačkoj županiji 11%, a Sisačko-moslavačkoj i Splitsko-dalmatinskoj po 7%. Uočljiva je tendencija smanjivanja broja autohtonih stanovnika Zagreba u korist doseljenika koje velikim dijelom čine štokavci.

Osim dugotrajnih preseljenja, u Zagreb dolazi mnogo dnevnih migranata kojih se broj u 2001. god. procjenjivao na oko 100 tisuća (Feletar, Malić 2006). Među njima se nalaze zaposlenici, učenici i studenti. Zona dnevnih migracija seže do Novske, Petrinje, Duge Rese, Bregane, Huma na Sutli, Čakovca, Koprivnice i Bjelovara (*ibid*.) što obuhvaća najvećim dijelom kajkavsko narječje, u manjoj mjeri štokavsko i vrlo neznatno čakavsko. Za Zagreb je karakterističan proces demetropolizacije: stanovnici gradske jezgre napuštaju nju u korist predgrađa gdje stanove i kuće kupuju također stanovnici iz mjesta udaljenijih od Zagreba (*ibid*.).

4. NASELJE HORVATI

4.1. Povijest

Prema Radoslavu Lopašiću (1890: 94) Horvati se prvi put spominju 26. listopada 1562. godine u povelji kojom je ban Petar Erdödy naselio na svom okićkom imanju kod Zdenčine sto hrvatskih obitelji iz kraljevskoga grada Bihaća koje su bježale pred napadima Osmanlija. O njima u knjizi *Jezik Hrvata kajkavaca* piše i Stjepan Ivšić (1996: 64):

> Ti su uskoci, danas u selu Horvatima (sa zaseocima Pipići, Babići, Gorjanci, Paladinići, Hrcegi, Karasmani, Prevendari, Drdići i Mavračići) i u Zdenčini, iako su otok među pravim kajkavcima, sačuvali su dosta svoga govora, jer se u novom naselju, koje je bilo ponajviše šuma, nisu pomiješali sa starosjediocima. No posve je prirodno, da se u njihovu govoru osjeća i snažan val susjednih turopoljskih govora.

Do 1945. godine Horvati su pripadali župi svetog Martina biskupa u Svetom Martinu pod Okićem u Okićkom dekanatu. Nakon odcjepljenja župe Rakov Potok od župe svetog Martina, Horvati su postali dijelom nove župe (Drugčević 2016) u kojoj se nalaze do dan danas.

Do 1950. godine Horvati su administrativno pripadali kotaru Samobor (*Narodni odbor kotara Samobor*). Nakon toga, u sklopu Mjesnoga narodnog odbora Stupnik (pored šest ostalih odbora) pripali su Zagrebačkom kotaru. 1952. godine osnovana je Općina Stupnik koja i dalje spada pod oblast Zagrebačkog kotara. 1955. godine Horvati su ušli u sastav Općine Remetinec koja je, pored sedam tadašnjih općina, pripadala Gradu Zagrebu. Od tada su Horvati postali službenim dijelom Grada Zagreba. Od 1974. do 1990. godine naselje funkcionira u sklopu Općine Novi Zagreb (*Iz povijesti*). Horvati su danas jedno od dvadeset samostalnih naselja gradske četvrti Brezovica – imaju svoj mjesni odbor kojega mandat traje od 2013. godine.

Iz 1740. godine dolazi prvi spomen kapele svete Barbare u Horvatima. Drvena građevina veličine 11 na 4,7 metara bila je tijekom 19. st. dva puta popravljana. Unatoč tim zahvatima, zbog nemara mještana, i dalje je ostala zapuštena, te je krajem 19. st. srušena (Razum 1993: 257). Do dan danas u selu nema nijedan religijski simbol – ni križ ni kapelica.

U naselju od 1945. godine djeluje osnovna škola. Ime je dobila u čast Stjepana Bencekovića, Horvašćanina koji je od 1935. do 1937. godine vodio prvi općeobrazovni tečaj u Horvatima te pokrenuo dvije sekcije kulturno-umjetničkoga društva: tamburašku i dramsku. Benceković je

bio član Saveza komunističke omladine Jugoslavije (poslije je obnašao funkciju sekretara Mjesnog komiteta SKOJ-a) i Mjesnog komiteta Komunističke partije Hrvatske. Zadobio je ozljede tijekom oružanog sukoba s Ustaškom nadzornom službom na Langovom trgu u Zagrebu u kolovozu 1941. god. nakon kojeg je uhapšen. Poginuo je u travnju 1942. god. u logoru u Staroj Gradiški.

S redovitim je radom škola krenula 1945. god. u kući unajmljenoj od Martina Babića. Osim 44 učenika u četirima razredima, prve školske godine organiziran je i tečaj za odrasle analfabete. Izgradnja nove zgrade, u kojoj se škola nalazi do danas, na najpogodnijoj lokaciji blizu željezničke postaje počela je 1959., a nastava je krenula 1962. god. Dvije godine kasnije škola je dobila ime Stjepana Bencekovića – utemeljitelja organiziranog obrazovanja u Horvatima (Fuček 2016; Matičić 2016).

Povijest ustanove usko je povezana s mještanima koji su svojim dobrovoljnim radom i financijskim ulaganjima poticali njen razvoj i opstanak.

Kroz Horvate su 1942. godine, neposredno prije priključivanja partizanima, prošli Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić (*Evo kako je sve nastalo ili 450 godina Horvata* 2013; Župan 2013). Prema informacijama starijih stanovnika Horvata, većina je stanovništva u selu bila sklona komunistima, a partizanska ruta od Okića prema Kordunu vodila je upravo kroz Horvate.

U selu je 1957. godine uvedena električna mreža, 1990. telefonska linija, a tek 2004. vodovod koji još uvijek ne pokriva cijelo mjesto (*Evo kako je sve nastalo ili 450 godina Horvata* 2013).

4.2. Današnje stanje

Naselje Horvati rubno je naselje u sklopu Grada Zagreba i nalazi se na njegovom jugozapadnom kraju. Sa sjevera, zapada i juga okruženo je naseljima Zagrebačke županije: Donji Stupnik, Rakov Potok, Pavučnjak, Klinča Sela i Donja Zdenčina. Na istoku graniči s naseljem Kupinečki Kraljevec u sastavu grada Zagreba.

Na istoku i jugu naselje omeđuje autocesta A1 Zagreb-Split-Dubrovnik (dio Europskog pravca E65 koji povezuje Švedsku s Grčkom), a na zapadu državna cesta D1 znana kao „Stara

karlovačka“. U Horvatima se nalazi željeznička postaja na pruzi Zagreb-Karlovac-Rijeka izgrađenoj 1873. god. Selo je s gradom povezano također autobusnom linijom Zagrebačkoga električnog tramvaja broj 164 s početkom na okretištu Savski most.

Naselje se sastoji od 15 zaselaka koje spaja 50 ulica: Babići, Bencekovići, Bencekovići I. odvojak, Derdići, Derdići I. odvojak, Derdići II. odvojak, Dobrinec, Dubrave, Dugava, Gajic, Golubička, Gorjanci, Hercegi, Herceški odvojak, Herceški put, Horvati, Horvatski bukovec, Horvatski ogranak, Karasmani, Karlovačka cesta, Komari, Komari I. odvojak, Komari II. odvojak, Kozijanka, Krči, Mavračići, Mavračićki odvojak, Mokrice, Nabrežje, Paladinići, Paladinići I. odvojak, Paladinići II. odvojak, Palijaši, Palijaški odvojak, Palijaški ogranak, Pipić breg, Pipići, Pred vrata, Premužićki put, Prevendari, Prevendarski odvojak, Pružna ulica, Reščići, Slemenska cesta, Sučevci, Širanovići, Širanovići I. odvojak, Širanovići II. odvojak, Šumska cesta i Var. Postoji i jedan trg – Horvaćanski trg (*Naselja, ulice i trgovi*) koji bi se, prema stanovnicima, trebao zvati Horvašćanskim trgom jer se žitelji sela zovu Horvašćanima.

Površina naselja iznosi dvije tisuće hektara, a prema popisu stanovništva iz 2011. god. broji 1490 stanovnika (*Mjesni odbor Horvati*). U naselju se nalazi oko 500 domaćinstava. Područje je pretežito ruralno, okruženo šumom. U selu nema industrije zbog čega je priroda u netaknutom stanju. Stariji se Horvašćani pretežno bave poljoprivredom za vlastite potrebe, uzgojem domaćih životinja ili obrtništvom, dok mlađi odlaze na posao u Zagreb, studiraju ili se školuju. Broj dnevnih migranata koji putuju u Zagreb iznosi 428 (Feletar, Malić 2006). Trećini lokalnoga stanovništva zaposlenje daje također uzgoj jagoda koje se čak izvoze u Švedsku i obiteljska su tradicija u tom kraju. Neki su Horvašćani zaposleni u školi kao učitelji ili pomoćno osoblje.

Osnovnu školu Stjepana Bencekovića u Horvatima pohađa oko 150 djece iz Horvata i okolice. Od 2003. godine u njoj djeluje učenička zadruga koja se bavi prodajom ekoloških vlastoručno izrađenih predmeta: božićnih i uskrsnih ukrasa od plastične ambalaže i prirodnih materijala, nakita, glinenih posudica i sl. Zadrugari – učenici od petoga do osmoga razreda – troše zarađen novac na materijale, nagrade i pomoć učenicima slabijega imovinskog stanja.

U naselju, osim triju političkih stranaka, djeluju sljedeće udruge i organizacije: Klub liste grupe birača Milana Bandića, karate klub, Kulturno-umjetničko društvo Horvati (od 1980. godine), Nogometni klub Horvati (sekcija veterana i NK Horvati 1975 – od 1975.), Matica umirovljenika Hrvatske, Udruga *Naši Horvati* (od 2002.), Udruga uzgajatelja jagoda Grada

Zagreba, vatrogasno društvo (od 1928. godine) te klub mažoretkinja (*Raspored korištenja prostorija*).

KUD Horvati osnovan je s ciljem očuvanja i promidžbe folklornoga nasljeđa horvaščanskoga kraja, a s vremenom se repertoar pjesama i plesova proširio na cijelu Hrvatsku. Društvo ima četiri sekcije: folklorni ansambl, tamburaški orkestar, Žensku vokalnu skupinu *Klencarice* i dječju skupinu. Folkloraši su dobitnici brojnih nagrada, među ostalima Grand prixa Međunarodnog folklornog festivala *Stara planina fest* u Velikom Trnovu u Bugarskoj 2001. i 2002. god. uzastopno te Medalje Grada Zagreba 2013. godine. Društvo broji sedamdesetak aktivnih članova (*KUD „Horvati"*).

U Horvatima je 2007. godine snimljen kratkometražni dokumentarni film u režiji Stipana Filakovića *Maradone iz Horvata* o momčadi NK Horvati 1975. Film se natjecao u programu regionalne konkurencije međunarodnoga festivala dokumentarnog filma *ZagrebDox* 2008. god. (*Maradone iz Horvata* 2008).

Glavni su problemi s kojima se bori mjesto smanjivanje ukupnoga broja stanovnika (unatoč useljavanju ljudi iz urbanoga područja Zagreba u bijegu pred gradskim životom te povećanju nataliteta), nekompletna komunalna infrastruktura ili njen nedostatak (vodovod, kanalizacija, plinovod), loša kvaliteta prometnica i slaba povezanost javnim prijevozom sa Zagrebom (*Razgovor s predsjednikom Vijeća mjesnog odbora Horvati* 2012).

Kao što je spomenuto, Horvaščani vuku svoje korijene iz Bihaća, što potvrđuje povelja izdana 1562. godine. Tada su se ikavci iz kraljevskoga grada Bišća preselili na današnje područje u kajkavske krajeve. Prema podacima dobivenima od starijih lokalnih stanovnika, zbog toga se još u govoru najstarijih seljana (pogotovo u zaseocima Derdići i Premužići koje lokalni žitelji zovu „Šumarijom" zbog njene izoliranosti i okruženosti šumom) može u nekim izrazima čuti ikavski refleks jata: npr. *seno*, ali *ići na sinokošu*; *mleko*, ali *ići po mlično*; *biliju se stine* ('vapne se zidovi'); *večeres bumo vidli lepu dečicu*, ali *lipota bu ih videti*. Takvo je stanje 1934. godine zabilježio i Stjepan Ivšić (1996: 64-65): *drivo*; *beli* ('bijeli'); *dvi polene* ('dva poljena').

Slika 1. Brezovica na karti Grada Zagreba. Izvor: http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=14484

Slika 2. Položaj Horvata u gradskoj četvrti Brezovica. Izvor: maps.google.hr

Sami Horvašćani uočavaju veliku razliku također u govoru stanovnika susjednih sela. Prema informantima, u naseljima Stupnik, Kupinečki Kraljevec, Kupinec, Bratina i starijem djelu Zdenčine stanovnici „više zavlače" te umjesto *kaj* govore *ke*. Razlog je tome što su to autohtona kajkavska naselja koja su nastala prije naseljavanja toga područja uskocima iz Bihaća.

U razgovorima sa starijim Horvašćanima pojavila se također informacjia za koju ne nalazimo potvrdu u pisanim tekstovima. Pretpostavlja se da je do prve seobe na ovo područje došlo iz mjesta Hrvace blizu Sinja u Dalmatinskoj zagori.

5. SOCIOLINGVISTIČKA ANALIZA DISKURSA

5.1. Sociolingvistika – definicija, područja interesa i metode

U znanstvenoj literaturi nalazimo informacije da ne postoji jedna definicija sociolingvistike (Bugarski 1986: 284). Međutim, Alexander Hoyt (2012: 19-20 prema Figueroa 1994) navodi kako postoje tri zajedničke značajke raznih njenih definicija: a) u fokusu sociolingvističkih istraživanja ne stoje statični jezični sistemi, kao u formalističkoj lingvistici, već variranja jezika u zajednici (npr. ovisno o društvenim skupinama ili kontekstima); b) u sociolingvistici jezik je sociokulturna pojava, odnosno određivana društvenim čimbenicima; c) usredotočenost sociolingvističkih istraživanja na *parole* (jezik u uporabi).

Prema definiciji mrežnoga izdanja *Hrvatske enciklopedije* sociolingvistika je „grana lingvistike koja opisuje i tumači jezik u vezi s društvom, za razliku od nekih drugih lingv. grana, koje jezik proučavaju odjelito kao autonomnu pojavu, npr. generativna lingvistika". Upravo te oprjeke sociolingvistike prema drugim granama znanosti služe mnogim autorima za uže definiranje te discipline. Sociolingvistika (koja proučava različite varijetete jezika u društvu i njihovu uporabu, tzv. *linguistic performance*) u oprjeci je s formalističkom lingvistikom koja u fokus stavlja statične jezične sisteme i pravila koje upravljaju uporabom jezika (tzv. *linguistic competence*) (Hoyt 2012: 19-20 prema Figueroa 1994). Dalibor Brozović (1996: 88-89) sociolingvistiku suprotstavlja genetskoj lingvistici koja se bazira na srodnosti govora, odnosno posjedovanju zajedničkog jezika-pretka i grupiranju srodnih mjesnih govora u dijalekte koji se grupiraju u jezike. Jezici se onda svrstavaju u jezične porodice, a one u natporodice. Tipološku lingvistiku Brozović karakterizira kao znanost koja se bavi, među ostalima, istraživanjem međujezičnih dodira i utjecaja jezičnih struktura i supstancija, za razliku od sociolingvistike koja u fokus stavlja relacije između društvenih skupina koje su nositelji danih jezika u kontaktu. Sociolingvistika je također suprotstavljana dijalektologiji koja doprinosi postavljanju prostornih granica u zemljopisnom položaju diferencijalnih, najčešće leksičkih i fonoloških osobina između organskih idioma (Hoyt 2012: 20 prema Milroy 1987).

Dalje u *Hrvatskoj enciklopediji* saznajemo da je u fokusu sociolingvistike jezik kakav se ostvaruje u različitim govornim zajednicama (gradovima, kvartovima, mjestima i naseljima) kod govornika različitih društvenih slojeva, dobi, spola, obrazovanja i zanimanja i sl. Posebice se proučavaju jezične varijacije u izgovoru, gramatičkom sustavu, leksičkom fondu i

stilu. Velike se govorne zajednice, npr. gradovi, sastoje od članova čiji se sociolekti mogu znatno razlikovati, i samim time utjecati na promjene u jeziku. Kao rezultat toga raslojavanja društva pojavljuju se formalniji (viši), neformalniji (niži) i vulgarni govorni varijeteti i stilovi, profesionalni i omladinski žargoni, sleng, govor grada i prigradskih (ili seoskih) naselja i mnogo više (Bugarski 1986: 238).

U modernim mobilnim zajednicama svakodnevno dolazi do kontakata između raznih društvenih slojeva i govornika raznih varijeteta putem migracija (dnevnih i stalnih), kulturnih, političkih i dr. utjecaja i sl., što je također predmet sociolingvističkih promatranja. Jezici mogu biti u ravnopravnom odnosu ili je jedan podređen drugome (Bugarski 1986: 238) što utječe na snagu i smjer jezičnih promjena. One se mogu smatrati odrazom promjena u društvu (Bugarski 1986: 240).

Sociolingvistika može proučavati jezik kao pojavu u određenoj zajednici (naselju, gradu, državi itd.), tj. idiom, te na individualnoj razini, odnosno idiolekt. Osim toga, u fokusu istraživanja nalazi se također stav pojedinaca i skupina prema vlastitom i drugim varijetetima (Brozović 1996: 91) koji u kontaktnim situacijama može rezultirati konkretnim jezičnim odabirom ili reakcijom, npr. purizmom, očuvanjem svoga materinskoga jezika, šovinizmom i sl. (Bugarski 1986: 239). Pojedinac, uz pomoć žargona, slenga, šatrovačkoga govora i dr. može osobnim odabirom izražavati svoju pripadnost određenoj društvenoj skupini (npr. supkulturi, profesiji, stanovnicima nekoga grada ili naselja). Sociolingvistika također proučava tu funkciju društvene integracije i diferencijacije koju ima jezik (Hoyt 2012: 25 prema Larin 1928: 177).

U važna područja interesa sociolingvistike spada također istraživanje odnosa između formalnoga i neformalnoga govora u određenim društvenim skupinama, diglosija i bilingvizam te razna statusno-pravna pitanja povezana s jezikom (službeni, standardni, nestandardni, diskriminirani, zabranjeni jezici) (Brozović 1996: 91). Širi popis sociolingvističkih pitanja i područja istraživanja donosi Ranko Bugarski u knjizi *Jezik u društvu* (str. 257-258).

Neke od znanstvenih metoda kojima se koristi sociolingvistika su metode kojima se uspješno služi opća i deskriptivna lingvistika, a to su npr. terenski dijalektološki rad, snimanje govora, proučavanje jezičnih korpusa i sl. U drugu skupinu spadaju metode povezane sa sociologijom i socijalnom psihologijom, primjerice izravno promatranje, intervjui, ankete, eksperimenti i sl. Prve su metode usmjerene na proučavanje nepromjenjivih jezičnih zakona koje reguliraju

funkcioniranje jezika kao formalnoga sustava, dok druge omogućavaju uvid u promjenjiva pravila koja su uvjetovana neposrednim društvenim kontekstom (npr. pravila oslovljavanja odraz su razine društvenoga odnosa s oslovljavanom osobom) (Bugarski 1986: 275-276).

Svojom interdisciplinarnošću i širokim spektrom područja interesa sociolingvistička istraživanja pridonose razumijevanju kulture i društvenih odnosa unutar dane zajednice kroz proučavanje njenoga jezika (Bugarski 1986: 237).

5.2. Metodologija istraživanja

Upravo je sociolingvistički pristup prevladao u ovome radu. Istraživanje je usredotočeno na govor konkretne društvene skupine (mladi) u konkretnim društvenim situacijama – neformalnim prilikama koje se događaju kod kuće među članovima obitelji ili bliskim prijateljima. U fokus je također stavljen stav ispitanika prema vlastitom materinskom govoru, standardnom jeziku i drugim idiomima prisutnima u zagrebačkoj svakodnevici. Ovo istraživanje nije dijalektološko u užem smislu – njegov cilj nije predstaviti ni horvaščanski ni zagrebački govor, već usporediti njihove realizacije u društvu.

Istraživanje se sastojalo od dvaju dijelova: pismenog *online* upitnika i usmenog neposrednog ili posrednog intervjua. Cilj je provođenja anketa bio prikupljanje podataka o sociolingvističkoj situaciji mladih Zagrepčana i Horvašćana te njihovoj svakodnevnoj jezičnoj praksi. Ankete su se temeljile na samoprocjeni ispitanika i bile su podijeljene u šest odjeljaka koji su ispitivali:

1. opće podatke (dob, spol, četvrt i naselje u kojem žive (ili su živjeli), razinu obrazovanja i zanimanje, razinu obrazovanja i zanimanje roditelja, podrijetlo roditelja te baka i djedova);

2. razdoblje djetinjstva i odrastanja (kojim su se govorom služili tijekom najranije faze svoga života: kod kuće, u vrtiću te u školi i na fakultetu);

3. svakodnevnu komunikaciju (u kojim se situacijama služe standardnim jezikom i zagrebačkim urbanim govorom);

4. slobodno vrijeme (podrijetlo osoba s kojima se najčešće druže, koliko su često u kontaktu s osobama koji nisu podrijetlom iz njihova rodnog mjesta, članstvo u kulturnim društvima);

5. karakteristike zajednice u kojoj žive (bliskost odnosa i čestoća kontakata s njenim članovima);

6. stav prema rodnom mjestu (povezanost, negativna iskustva povezana s podrijetlom ispitanika, želja za ostankom u rodnom mjestu i sl.).

Pitanja su bila sastavljena po uzoru na intervjue koje je provodila Aleksandra Ščukanec u svojoj monografiji „Njemačko-hrvatski jezični dodiri u Gradišću".

U drugom dijelu istraživanja ispitanici su bili pozvani da individualno snime približno petominutne izjave u kojima, koristeći se svojim materinskim, najprirodnijim govorom, opisuju svoje rodno mjesto i četvrt u kojoj stanuju (kakvih sadržaja imaju i nemaju, što im se sviđa i što ne vole u njima, što bi promijenili i sl.) te odgovaraju na pitanje osjećaju li se kao purgeri(ce) i što to znači za njih. Međutim, većini ispitanika bilo je neugodno snimati sebe same, stoga su pozvani na neformalne individualne intervjue tijekom kojih su se pojavljivale i druge teme. Intervjui su trajali prosječno pola sata. Cilj je individualnih intervjua bio prikupiti uzorke govora za analizu učestalosti zagrebačkih kajkavskih značajki. Teme su bile odabrane kako bi se ispitanici osjećali što opuštenije govoreći o stvarima koje su im poznate i bliske.

Za potrebe ovoga rada, zagrebačke kajkavske osobine odabrane su iz skupa osobina koje je opisao Ivan Bauer (1991), a koje u cijelosti prenosi Hoyt (2012: 62-67). Promatrane jezične osobine odabrane su iz prvog Bauerovog skupa „minimalan skup nestandardnih karakteristika prisutnih u govoru svih 65 ispitanika" (Hoyt 2012: 62 prema Bauer 1991: 28-30).

Skup karakteristika odabranih za potrebe ovoga rada broji 14 obilježja (uvedena je vlastita numeracija):

<u>Fonološke značajke</u>

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/ (zbog iznimno rijetke pojave /ǯ/ i /ǵ/ u analiziranim intervjuima oni su izostavljeni)

2. Obezvučenje zvučnih suglasnika na kraju riječi

3. Specifičan naglasak – naglašen isti slog u različitim glagolskim oblicima, naglasak na posljednjem slogu (radi pojednostavljenja Bauerove su karakteristike P4.1. i P4.2. spojene u jednu)

4. Ekavski refleks *jata*

5. Skraćeni oblici riječi koji završavaju na -*o*: određeni prilozi (u tu grupu dodane su i druge riječi, npr. veznici koji završavaju na -*i*)

Morfološke značajke

6. *Kaj* kao upitno-odnosna zamjenica i veznik te u drugim oblicima (također u upitnim oblicima koji su, radi pojednostavljenja, uključeni u morfološke karakteristike, dok ih Bauer odvaja kao posebnu sintaktičku karakteristiku S7.)

7. Niječni oblik glagola *moći* u prezentu je *nemrem*

8. Čuvanje završnoga -*el* u imenicama

9. Glagolski pridjev radni m. r. završava na -*l*

10. Futur II. u izražavanju budućnosti sa skraćenim (*bum, buš*) ili punim (*budem, budeš*) oblicima pomoćnoga glagola

Sintaktičke značajke

11. Imenice u instrumentalu s prijedlogom *s* za izražavanje načina, sredstva ili predmeta pomoću kojeg je vršena radnja

12. Nepovratni glagoli s enklitikom *si* (dativ povratne zamjenice)

13. Skraćeni glaholski oblici na početku rečenice.

Posebna kategorija koje nema kod Bauera, a koja je dodanom za potrebe ovoga rada jest:

14. Leksik.

Pod leksikom se podrazumijeva uporaba dijalektalizama i regionalizama uključujući i posuđenice, posebice germanizme.

5.3. Ispitanici

Temeljni kriterij odabira ispitanika bila je njihova dob (između 15 i 35 godina) te podrijetlo. Nastojalo se da su osobe pripadnici treće generacije stanovnika Zagreba, odnosno Horvata. Poželjan informant trebao je imati obje bake rođene u Zagrebu (Horvatima), oboje roditelja te da su sami također rođeni u Zagrebu (Horvatima). Kod zagrebačkih informanata ima samo manjih odstupanja kod maloga broja informanata, npr. jedna je baka rođena u nekom drugom kajkavskom kraju, ali se kao dijete doselila u Zagreb, udala za Zagrepčana i poprimila zagrebački govor. Procijenjeno je da u takvim slučajevima podrijetlo pretka izvan Zagreba nije presuđujući čimbenik. Međutim, zbog znatno manje populacije u Horvatima i njihova ruralnoga karaktera skoro pa ne postoje obitelji u kojima su obje bake rodom iz Horvata. Češće su jedan djed i baka iz Horvata, a s druge se strane obitelji jedna osoba udala ili oženila s Horvašćaninom ili Horvašćankom.

Ispitano je desetero mladih informanata iz Zagreba i osmero iz Horvata. Raspon godina ispitanika sličan je u objema sredinama. Najmlađi ispitanik iz Zagreba ima 21 godinu, a najstariji 35 (14 godina razlike). Najmlađi Horvašćanin ima 17, a najstariji 30 godina (13 godina razlike). Srednja je dob ispitivanih Zagrepčana 24,8 godina, a Horvašćana 22 godine. Razdioba po spolu predstavlja se sljedeće: 30% Zagrepčana su muškarci, a 70% žene, dok u Horvatima ima 25% ispitanih muškaraca i 75% žena.

Petina ispitanih Zagrepčana ima srednje obrazovanje, dok je 40% završilo preddiplomski i isti postotak diplomski studij. 70% njih ide na fakultet, 20% je zaposleno, a 10% nezaposleno. Trećina ispitanika ima roditelje sa završenim srednjim obrazovanjem, polovica s višim, a kod 20% ispitanika jedan roditelj ima srednje, a drugi više obrazovanje.

Stanovnici Horvata osjetno su niže obrazovani što se samo djelomično može objasniti mlađom dobi ispitanika (dvoje najstarijih ispitanika završilo je srednju školu i ne školuju se dalje, stoga nije vjerojatno stjecanje višeg obrazovanja; dvije mlađe ispitanice također su završile srednju školu i ne namjeravaju nastaviti obrazovanje). Četvrtina njih završila je osnovnu školu, a 75% srednju. Roditelji ispitanih Horvašćana također su niže obrazovani od roditelja Zagrepčana. Oboje roditelja polovice ispitanika imaju srednje obrazovanje, 38% ispitanika ima jednoga roditelja s višim, a drugoga sa srednjim obrazovanjem, dok 12% ima jednoga roditelja sa završenom osnovnom, a drugoga sa srednjom školom.

Četvrtina Horvašćana još pohađa srednju školu, isti postotak ide na fakultet, samo 12% radi, dok je čak 38% nezaposleno.

Za potrebe istraživanja nisu ograničena područja iz kojih dolaze ispitanici Zagrepčani, stoga osim kvartova s visokim stupnjem urbanizacije pojavljuju se i informanti iz manje urbanih sredina.

5.4. Rezultati anketa i intervjua – Grad Zagreb

Radi anonimnosti ispitanika, imena i prezimena zamijenjena su sljedećim slovima u abecedi. Pored oznake sudionika u zagradi istaknuta je dob ispitanika ili ispitanice. U navodnicima su citirane izvorne riječi informanata, a naglašeni samoglasnici isticani su podebljanim slovima. Isti se princip odnosi i na potpoglavlje 5.5.

Ispitanik A (21), Sesvete

Ispitanik je završio srednju školu i trenutno pohađa jedan od tehničkih fakulteta u Zagrebu. Oboje roditelja završili su srednju školu.

Ispitanik tvrdi da se kod kuće uvijek govorilo, i još uvijek govori „lokalnim dijalektom" što definira kao „kajkavsko narječje i naglasak koji je specifičan za ovaj kraj". Priznaje pak da se tijekom intervjua nije u potpunosti „prešaltao" i da kod kuće njegov govor ima čak malo izraženije dijalektalne značajke. Spominje da je to nesvjestan proces koji ne može do kraja kontrolirati. Snažnije kajkavske osobine pojavljuju se u komunikaciji kod kuće, posebice zbog utjecaja baka i djedova čiji govor ima veći intenzitet „lokalnih riječi i naglaska". S ljudima iz svoga mjesta koristi „lokalne izraze". Svjesno se („kad imam osjećaj da netko ne kuži") prilagođava svojim govornicima (npr. Dalmatincima) i koristi se standardnijim rječnikom („pričam kako bi svi trebali pričat").

S različitim dijalektima susreo se već od vrtića – zbog specifične demografske situacije u Sesvetama (veliki broj doseljenika iz Slavonije, Like te Bosne i Hercegovine), djeca su se koristila materinskim govorima, dok su odgajateljice govorile standardnim jezikom. Slična je situacija bila i u osnovnoj školi (doduše ispitanikov razred bio je „prilično kajkavski"). U

srednju školu išao je s ljudima iz različitih krajeva Hrvatske, pa je zagrebački govor bio prisutan u vrlo maloj mjeri. Profesori su uvijek govorili „izrazito književno" što i nije slučaj na fakultetu gdje se svatko koristi govorom iz svoga rodnoga mjesta. Studenti govore standardni samo na nastavi, izvan nje do izražaja dolaze lokalni dijalekti.

Ispitanik je prilično jezično osviješten – pitanje jezika i jezične uporabe često je prisutno u razgovorima među ukućanima.

Jasno su u ispitanikovom mišljenju definirane granice uporabe standardnoga jezika i dijalekta: volio bi da se u formalnim situacijama (npr. razgovor za posao i poslovne sastanke, na fakultetu, u javnim ustanovama, s ljudima koje ne poznaje od prije i sl.) svi koriste standardnim jezikom, dok s obitelji, poznanicima i prijateljima, odnosno „kad je taj dijalekt svima normalna stvar" lokalnim govorom ili „kako kome odgovara". Prema njemu, nepristojno je upotrebljavati dijalekt u drukčijim situacijama od navedenih. Pri tome ističe da se standardni jezik ne odnosi jedino na leksik, već i na naglasak.

Njegov je stav prema dijalektima pozitivan – podržava njegovanje mjesnih govora u prikladnim situacijama jer ih smatra „pravom zanimljivošću hrvatskog jezika".

Ispitanik razlikuje purgere i Zagrepčane: ne osjeća se purgerom jer „purgeri su oni koji su od prije 150 godina tu, ne na području grada Zagreba, ali u centru Zagreba i kome niko nije iz Slavonije i sa strane. To su samo purgeri. Meni su svi s područja grada Zagreba, ali nisu iz centra.". Ispitanikova je obitelj podrijetlom već generacijama iz Sesveta. Pojam *purgeri* uglavnom povezuje s prikazima starog Zagreba u kulturi: u filmovima poput *Tko pjeva zlo ne misli* ili televizijskoj seriji *Smogovci*.

Ispitanik tvrdi da u Sesvetama „svi znaju skoro sve ljude", ali da odnosi među većinom nisu baš prisni – jedino se pozdravljaju na ulici. U njegovom mjestu koje se nalazi izvan centra Sesveta svi se koriste „kajkavštinom". Zapaža također da nije toliko različita od standardnoga jezika da ih drugi ljudi ne razumiju. Međutim, u centru Sesveta, gdje ima mnogo velikih stambenih zgrada i doseljenika iz svih regija Hrvatske (zbog jeftinijih cijena stanova) „nemre se čuti *kaj*".

Ispitanik kaže: „Baku i djeda ponekad i ja ne razumijem jer su to neke riječi kojih ja ne upotrebljavam. Nitko ih ne upotrebljava, samo oni.". Time se dokazuje da se urbana zagrebačka kajkavština znatno promijenila u posljednjih 60-70 godina.

Svoj govor zove „najjednostavnije kajkavskim narječjem". Dalje objašnjava što pod time smatra: „većina standardnih riječi koje svi razumiju, samo nije *što* nego *kaj*, nije *ne mogu* nego *nemrem*, nije *kažem* nego je *velim* (...), nije *tako*, nego ja skratim na *tak*.".

Ispitanik uočava da najizraženiji dijalekt prisutan je samo među najstarijim stanovnicima Zagreba: „starim purgerima, bakicama i dedekima". Mladi ne preuzimaju takav govor jer „nemreš ti to nastaviti kad je već puno ljudi sa strane došlo. (...) Puno prije ti se bude neko otud prilagodio nekom ko je došao sa strane, nego neko ko se doselio nekom tu." Nestanak zagrebačkog govora i neprilagođavanje doseljenika lokalnom govoru smatra problemom i žao mu je da situacija nije drukčija.

Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *prijevos; nekat je problem; ima jedan frent s faksa; kat puno turista dolazi; ja sam totalno protif toga; kat si rekla Kordun; prije pedeset godina Zagrep nije imao veze s ovim Zagrebom sat; radim već sat, us faks; već je prošle godine dobio svoj žik*

3. *ne funkcion**i**ra*; *nije probl**e**m*; *Kord**u**n*; *geod**e**t izlazi na ter**e**n*; *napravi se elabor**a**t*; *ti si kao pomag**a**č*

5. *kak to?; tak da; ovak; al' ona je baš prava purgerica; kak da ti kažem, svi su od tam; sad sam na trećoj* [godini – PP], *al' imam još neke stvari iz druge*

6. *ne znam kaj bi ti pričao; znaš zakaj mi je bilo zanimljivo; ideš ti kaj gore u Poljsku?; ne znam kaj bi mi se posebno sviđalo; imam još nekaj za reć; to je ono kaj ti tražiš; kad završim faks ja nemam kaj učit kaj se posla tiče*

7. *ono kaj pričaju bez veze da se tu nemre naći posao*; *geodetski tehničar nemre niš sam*

8. *hodali su na posel*

9. *u toj geodeziji sam sve naučil*; *moram radit ko da sam već završil faks*; *ja sam se zaljubil*

10. *puno prije bude čovjek otud počel govorit kak i ovaj priča da mu bude bliži njemu, nego što bude ovaj kaj je došao*; *znam da ne budem imao strpljenja za to*; *to ne bu tak išlo*; *možda zbog toga ne budem ostao u Zagrebu*

11. *tam se dosta ljudi bavi s poljoprivredom još; 0-24 se bavi s tim*

13. *si već odavno tu?; si otprije negdje učila?*

14. *velim; plac*; *vanjkuš; fakat; hiža*.

Ispitanik B (25), Siget

Ispitanik je završio preddiplomski studij, a trenutno je pri kraju apsolventske godine. Majka je završila srednju školu, a otac ima više obrazovanje.

Ispitanik primjećuje da je govor kojim se koristi kod kuće više standardni jezik nego dijalekt. Ima nekih „purgerskih, domaćih riječi iz dijalekta“, ali prevladava standardni kojim se koristio u školi i na fakultetu. Zagrebačke primjese javljaju se kod ispitanika isključivo u neformalnim situacijama, za formalne je rezerviran standardni jezik.

Ukućani (najviše majka) češće se koriste leksikom tipičnim za Zagreb. Tijekom intervjua ispitanik je spontano složio nekoliko rečenica s izrazima koji se koriste u njegovoj obitelji (ispitanikova objašnjenja u zagradama): „Jučer sam bil fajn ('vrlo') ausvinkl ('vrtjelo mi se; bio sam pospan') jer sam se moral rano probudit. Bil sam u cajtnotu ('kasnio sam') jer sam se žuril – moral sam stić na čvenk ('spoj') s tobom“.

Na ispitanikovu jezičnu praksu od malih nogu utjecao je obrazovni sustav. Standardni jezik koji se poučava u školama razlog je zašto se ispitanik ne koristi zagrebačkim govorom u svakodnevnoj komunikaciji. Svi su razgovori s profesorima bili na „službenom“ jeziku koji je bio povezan sa stanjem napetosti i nemogućnošću opuštanja. Ispitanik zapaža da on sam nije jedini takav primjer i da kod mnogih mladih zagrebački govor nestaje čime on nije zadovoljan.

Razlog nestanku zagrebačkoga govora nalazi, osim u obrazovanju na standardnom jeziku, u sve većem broju došljaka kojih ima više od Zagrepčana. Zbog toga se zagrebački govor ne čuje više ni na ulicama, pa tako nestaje. Pridošlice nameću svoj govor. Ispitanik u razgovoru s osobama iz drugih regija govori standardni, a oni se koriste svojim lokalnim dijalektom. Ispitanik je to izrazio rečenicom: „Zagreb se adaptira prema njima“. Smatra to negativnom pojavom zbog koje „nestaje zagrebačka srž“.

Siget je prevelika četvrt, nema koherentnu zajednicu, nema ni javno mjesto, „centar“ na kojem bi ljudi mogli obitavati i družiti se tijekom dana. Dok u drugim četvrtima Novoga

Zagreba (Utrine, Travno) zajednice se čine prisnijima, organiziraju se dani pojedinih kvartova, koncerti i sl. Međutim, Novi Zagreb se ne može usporediti sa starim Zagrebom jer je nastao pod drugačijim uvjetima, za vrijeme socijalizma i komunizma. Novi i stari Zagreb odišu drukčije, ali ih ispitanik voli jednako.

Ispitanik se osjeća kao purger, ali u njegovu slučaju to nije povezano s govorom kojim se služi (tvrdi da se služi hrvatskim jezikom). Ispitanikova je majka zaslužna za njegovu ljubav prema Zagrebu – ona ga je u djetinjstvu vodila u šetnje, muzeje, ona ga je naučila „biti Zagrepčaninom". Naučila ga je da bude ponosan što je iz Zagreba.

„Klasični purgerski" nađe se još samo kod starijih Zagrepčana, mladi se više ne koriste njime. Veliki je dio govora starijih starosjedioca zapravo danas nerazumljiv.

Ispitanik ističe da se i na druženjima sa svojim prijateljem purgerom više koristi standardnim jezikom nego zagrebačkim govorom.

Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *prilok; Zagrep; centar Trnskok; ispret toga; grat*

3. *olt**a**r; preben**d**ar; stat**u**t; Polj**a**k; odvij**a**č; instit**u**t; kompl**e**ks; baz**e**n; konc**e**rt; odgov**o**rim*

5. *da tak nešto zahtjevnije radim sam*; *kak to*; *tam mi je živjela cijelo djetinjstvo*

7. *nemre se reć*

11. *pločnici su s autima blokirani*

14. *fala; šrafenciger; šoder; šalata; šprica*.

Ispitanica C (23), Sesvete (izvorno s Kanala (Sigečice))

Završila je preddiplomski studij, trenutno pohađa diplomski. Oboje roditelja stekli su srednje obrazovanje.

Ispitanica opisuje jezičnu situaciju u svojoj obitelji s perspektive triju generacija. Najstarija (bake i djedovi) govori izraženim „zagrebačkim govorom" s vrlo malo standardnih elemenata,

srednja (roditelji) se koristi „zagrebačkim govorom s primjesama standardnog jezika“, dok se kod najmlađe generacije (ispitanica i njen brat) taj omjer preokrenuo u standardni jezik s primjesama zagrebačkog govora.

Ispitanica se, zbog brojnih selidbi, od početka svog života susretala s raznim narječjima i dijalektima. Osnovnu je školu pohađala u mjestu kraj Petrinje gdje su učenici i učitelji govorili „štokavštinom i standardnim jezikom“. U srednju školu išla je u Velikoj Gorici gdje su učenici „djelomice govorili kajkavskim mjesnim govorima, ali većinom standardnim jezikom, a profesori su govorili standardnim jezikom“. Fakultet pohađa u Zagrebu i ovdje susreće studente iz svih krajeva Hrvatske – u komunikaciji s njima koristi se standardnim jezikom sa zagrebačkim primjesama. Govor svoj opisuje kao „skoro standardni“, a među zagrebačkim primjesama posebno ističe naglaske.

Ispitanica nije zadovoljna činjenicom da u njenoj svakodnevnoj komunikaciji prevladava standardni jezik. Voljela bi govoriti onako kako je govorila njena baka i prenijeti taj govor na svoju djecu. Opaža da se ljudi u svakodnevnoj komunikaciji sve manje koriste svojim mjesnim govorima zbog čega oni nestaju. Ispitanica ima pozitivan stav prema jezičnoj raznolikosti koja se manifestira u govoru – smatra da se regionalne razlike u naglascima, leksiku i sl. trebaju njegovati. Ispitanica zapaža da su te razlike među pripadnicima njene generacije male i teško uočljive jer se većina koristi standardnim jezikom s tek pokojim regionalnim elementima.

Standardni jezik ispitanica koristi u svim formalnim, a i u većini neformalnih prilika. Zagrebački govor koristi vrlo rijetko, uglavnom u komunikacijskim situacijama s drugim sugovornicima zagrebačke kajkavštine. Radije bi se služila zagrebačkom kajkavštinom, ali ističe da je standardni jezik naučila i morala koristiti u školi, zbog čega joj je u govoru najprirodnije koristiti se standardnim jezikom.

Ispitanica se smatra purgericom jer za nju biti purger znači biti rođen u Zagrebu, imati roditelje rođene Zagrepčane te bake i djedove rođene Zagrepčane. Ispitanica rado i pozitivno govori novim poznanicima o svom podrijetlu, naglašavajući da je purgerica, unatoč tome što ne živi više u centru Zagreba, već u Sesvetama („Sesvete su isto Zagreb“).

Ispitanica se sjeća svoje pokojne bake koja je govorila purgerski, ali spominje da već njeni roditelji nisu toliko njegovali takav govor („oni su modernizirani“). Kaže da se purgerski govor već kod njihove generacije počeo mijenjati i da je to prirodna pojava među mladima.

Ispitanica spominje da su se joj ljudi znali rugati i ispravljati zbog načina na koji naglašava riječi. Ona ipak zagrebačke naglaske „ne da“ jer osjeća da su jedini što joj je preostalo iz materinskoga govora.

Smatra da je obrazovanje utjecalo na njezin govor i da zato više govori standardnim idiomom. Osim toga, spominje i doseljenike iz drugih krajeva koji se često rugaju zagrebačkom govoru. Oni se jezično ne prilagođavaju novoj sredini, već čuvaju svoje materinske idiome.

Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *baš moraš ić u Zagrep*

3. *op**i**šem; roditelji ne gov**o**re; pok**u**šala sam; Jar**u**n*

5. *kak da ga opišem; volim Zagreb, al' ne volim te gužve; ne znam kak bi ga nazvala; tak su me roditelji učili; meni je žao što tak ne govorim*

6. Nezabilježeno tijekom intervjua, međutim, ispitanici je tijekom intervjua zazvonio mobitel i tijekom razgovora sa svojim partnerom upotrijebila je dva puta zamjenicu *kaj*

14. leksik: *velim*.

Ispitanica D (25), Britanski trg (izvorno s Črnomerca)

Završila je diplomski studij. Oboje roditelja također visokoobrazovani.

Kod kuće se drugi članovi obitelji koriste „zagrebačkim kajkavskim govorom“. Ponekad ispitanica ispravlja mamu kojoj su kajkavske značajke u govoru najizraženije, npr. ne provodi palatalizaciju u nominativu mn., dativu i lokativu (govori *u knjigi* umjesto *u knjizi, u banki* i sl.). Ispitanica „ima potrebu“ ispraviti majčin govor zbog toga što su je „istrenirali u školi“ što je rezultiralo time da je sad osjetljivija na takve nestandardne značajke. Ispitanica naglašava da *po zagrebačkom* mama kaže dobro, ali da to nisu standardni oblici. Osim te značajke i čuvanja završnoga *–l* u glagolskim pridjevima radnim m. r., ne sjeća se više kajkavskih značajki u govoru svoje obitelji.

Ispitanica spominje da ju je profesorica hrvatskoga jezika u srednjoj školi stalno ispravljala kad je govorila *kaj* i *nekaj* što ipak nije utjecalo negativno na ispitanicu koja se nije osjećala povrijeđenom.

Ispitanica tvrdi da se najviše služi standardnim jezikom, ali da se u formalnim situacijama (na predavanjima, izlaganjima, u obraćanju prema osobama o višem društvenom statusu, tijekom službene pismene komunikacije i sl.) posebno trudi da njen govor ili pisanje imaju standardne značajke.

Jasno je vidljivo da ispitanica nije sigurna kako bi nazvala govor kojim se služi. Mogu se od nje čuti izrazi: „standardno-kajkavski", „zagrebački-kajkavski", „mješavina zagrebačkog i standardnog". Ta nesigurnost dokazuje da se zagrebački govor promijenio, odnosno štokavizirao u odnosu na starije generacije. Ispitanica tvrdi da razlika između standardnoga i zagrebačkoga nije danas više toliko izrazita jer je zagrebački govor „postao standardiziran" zbog čega je „teško reći što je zagrebački, a što je standardni". Upravo zbog nemogućnosti razlikovanja ispitanica nije sigurna kako bi nazvala svoj materinski govor. Razloge standardizacije zagrebačkog idioma vidi u tome što se standardni jezik „gura" u školama. Zagreb je također glavni grad zbog čega autohtoni zagrebački govor s vremenom poprima standardnojezične značajke.

Ispitanica se osjeća kao purgerica. Purger je za nju osoba koja drugu ili treću generaciju živi u Zagrebu, odnosno kojoj su roditelji iz Zagreba.

<u>Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:</u>

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *trk; javni prijevos; sat treba slikat parking mjesta*

3. *zabor**a**vim; ja sam izbj**e**gla; sve gimn**a**zije; op**u**štena; lj**u**bomora; preur**e**dio je; inval**i**dska karta; kongr**e**s; progr**a**m; psihol**o**g; adv**e**nt; konc**e**rt*

4. *dole; prve dve godine; sedi na čelu grada*

5. *svaki drugi tjedan il' tak nešto; kak imamo; onak; kak se zove; neg sam taman na kraju Britanca; pol ljudi mulja; ovisi kak rasporede; i ak je ispit ne moraš doć u školu*

6. *sve i svašta kaj naučiš na kolegiju; pogotovo kaj imamo*; *još kaj je najgore; neke stvari kaj uopće nisu važne; ne znam zakaj; kaj se tu događa; mogli bi razumjeti kaj se veli; to mi je žao*

kaj nisam učila u srednjoj; kaj onda ide još; nemam pojma kaj će se tu događati; vidjeti kaj će dalje s tim biti; super mi je kaj ne moram koristiti javni prijevoz

7. *nemreš šest dobiti; nemre doktor, neg mora roditelj; nemrem se sad primjera nekog sjetiti*

10. *mislim da ne bum sad morala neš novo tražiti*; *ona ne bu sada, u bolnici je; ne bu smetala*

14. *fala; veli; fakat*.

Ispitanica E (35), Maksimir (izvorno s Britanskoga trga)

Završila je diplomski studij. Oboje roditelja također imaju završen fakultet.

Kod ispitaničine kuće govori se većinom standardnim jezikom s „primjesama zagrebačkog dijalekta“. Spominje da su se u njenoj obitelji pokojni djedovi i bake koristili zagrebačkim izrazima za namještaj, prostorije u kući, kolače i sl.

Ispitanica kaže da se u njenom djetinjstvu među ukućanima u svakodnevnoj komunikaciji rabio također njemački i talijanski jezik, zbog čega se zagrebački govor nije ostvarivao u većoj mjeri. Spominje brojne germanizme i talijanizme kojima se odupirala kad je bila dijete, za razliku od sadašnjega stanja kad ih često i rado koristi (pogotovo germanizme). Daje primjer da bi joj u djetinjstvu bilo nezamislivo na pitanje „Gdje si ostavila mobitel?“ odgovoriti „U forcimeru.“, dok joj to sad prvi leksički izbor. Spominje da je tek na fakultetu počela „cijeniti svoj govor“ kad je primijetila da većina Dalmatinaca „nema namjeru govoriti standardnim jezikom“ što joj je bio „veliki poticaj“ da i ona počne njegovati svoj materinski idiom.

U vrtiću su djeca također govorila standardnim idiomom s prisutnim dijalektalnim vokabularom. U osnovnoj i srednjoj školi svi su profesori govorili standardnim jezikom, a učenici međusobno kombinacijom standardnoga jezika i dijalekta. Situacija se nešto okrenula na fakultetu – studenti iz Dalmacije su se i s profesorima koristili materinskim govorima s tek tu i tamo malo standardnoga.

U svakodnevnoj komunikaciji kod ispitanice prevladava standardni jezik. Ispitanica smatra da se od nje očekuje da se više koristi standardnim jezikom tijekom komunikacije zbog toga što se kreće „među visokoobrazovanim ljudima, a i oni koji to nisu, zapravo teže standardnom jeziku u svakodnevnom životu“. Utjecaj na to može imati i posao turističkoga informatora

koji zahtijeva svakodnevni formalni kontakt sa strankama. Spominje da se rijetko koristi zagrebačkim govorom, čak i u prijateljskim krugovima, zbog čega joj je žao jer danas samo rijetki znaju „zagrebački, purgerski“ govor. Razlog tome uočava u migracijama ljudi u Zagreb koje mijenjaju populacijsku sliku, što naposljetku utječe i na jezik. Međutim, ispitanica se nada da će se doseljenici ipak htjeti jezično prilagoditi novoj sredini i pretpostavlja da će se s vremenom razviti „nova verzija zagrebačkog“.

Ispitanica je, zbog posla, u svakodnevnom kontaktu s ljudima koji su podrijetlom iz različitih dijelova Hrvatske. Razlike u govorima smatra normalnima, a njegovanje materinskoga govora kod doseljenika vidi kao način iskazivanja vlastitog identiteta (kojeg je glavna odrednica jezik). Smeta joj jedino kad joj drugi prigovaraju zbog njenoga idioma.

Ispitanica svoj govor zove „domaćim“ što definira kao govor kojim se koristi kad se osjeća opušteno, kad se osjeća „dobro sama sa sobom, sa svijetom i s ljudima“. Priznala je da se u trenutku našeg razgovora ne koristi „domaćim“ govorom. Može se sa sigurnošću reći da njen najprirodniji govor sadrži još više dijalekatnih, kajkavskih značajki. Sama pak ispitanica priznaje da se takav govor kod nje ostvaruje iznimno rijetko.

Ispitanica deklarira da njen idiom u opuštenijim, neformalnijim situacijama sadrži više dijalekatnih značajki, među kojima spominje drugačiji od standardnoga naglasni sustav, učestaliju upotrebu germanizama, upotrebu futura drugog s oblicima *bum, buš, bu,* te oblike *pem, peš, pe* koji dolaze od *pojti*, glagolske pridjeve radne koji završavaju na *-el*, npr. *došel, išel*.

Ispitanica se osjeća purgericom, što definira kao „ponosnog stanovnika grada“. Ispitanica kaže za sebe da biti purgerica znači cijeniti „povijest koja je bila iza nas“, veseliti se „onome što je ispred nas“ i „načinu na koji živi“. Kao nužan uvjet koji razlikuje purgere od Zagrepčana spominje i zagrebačko podrijetlo.

Ispitanica zaključuje da srž pojma „purgerski“ ne leži više u govoru, već u osjećaju pripadnosti, što je prema njoj pozitivna pojava jer je „lijepo kad se ljudi osjećaju dijelom grada“ bez obzira njeguju li govor svojih predaka ili ne.

Među neugodnim situacijama povezanim s materinskim govorom ispitanice ona spominje razgovor s jednom Dubrovčankom koja je, koristeći se vlastitim lokalnim idiomom, zamjerila ispitanici što ga ne razumije, što je ispitanica shvatila kao nedostatak poštovanja prema Zagrebu i Zagrepčanima. Ponekad su je Dubrovčani i Splićani u neformalnim prilikama pitali

zašto ne govori standardni jezik. Oni su smatrali da se ispitanica, koristeći svoj materinski govor, „distancira od njih, dok isto nisu smatrali da ih njihov dijalekt distancira“ od nje. Žao joj je zbog takvih reakcija jer smatra da su svi dijalekti vrijedni.

Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *jako volim svoj grat; drugačije naglašavam riječi sat*

3. *pom**o**ći; zapr**a**vo; pretpost**a**vila sam; dol**a**zila; gov**o**rila; obož**a**vam; ef**e**ktu; na prom**o**ciji; oček**i**vano; ne financ**i**ra; dom**a**ći; os**i**nje gnezdo; posl**u**hneš; pok**a**že; spom**i**njete; stanovn**i**k*

4. *osinja gnezda* (naziv kolača)

5. *al' mi je žal; kak to ne znaš; nekak mi je to bilo...; tak nekak; kak se Zagreb širio, tak je obuhvatio...; prek Fejsa*

6. *zato kaj sam isto diplomirala na filozofskom faksu; zato kaj sam pretpostavila; zbog toga kaj sam osvijestila neke stvari u životu; ima jedna pjesma kaj se zove...*

8. *al' mi je žal*

9. *došel je*

10. *zato kaj sam pretpostavila da bu bilo*; *bumo se zdogovorile nekaj*

12. *shvatila sam da ja zapravo ne govorim tak baš zagrebački kak sam si ja mislila da govorim; kad sam si dobra sama sa sobom*

13. *sam primijetila kasnije u životu*

14. *mišung; fakat; spominjamo se; ne* (kao poštapalica na kraju rečenice u značenju 'je li tako?', 'zar ne?')*; fest; ziher; plac; veli se; puca; poklicati; čušpajz; delati*.

Ispitanica F (25), Trešnjevka

Završila je diplomski studij. Roditelji imaju više obrazovanje.

Baka i djed s majčine strane rođeni su u Zagrebu, a s očeve u Bosni (baka se s 13 godina doselila u Zagreb gdje je „preuzela zagrebačke običaje i govor“, isto kao i djed, kako tvrdi ispitanica).

Među ukućanima postoje bliski odnosi i često provode vrijeme zajedno. Kod kuće se uvijek govorilo „kajkavski“. Kao primjere ispitanica navodi: „Idemo frištikati“, „Kaj je za ručak?“, „Jel ima kog u badecimeru?“. Svi govore na sličan način i ne trude se govoriti standardno. Ispitanica spominje svoju baku s majčine strane za koju kaže da je govorila „tri frtalja osam“ što je informanticu živciralo jer je uvijek morala računati koliko je to sati. Taj primjer dokazuje generacijske razlike u zagrebačkoj kajkavštini koja se još čuva u svom konzervativnom obliku među starijim Zagrepčanima starosjediocima.

Tijekom svoga školovanja, ispitanica se uvijek koristila standardnim jezikom, ali joj se „tu i tamo potkrade *kaj*“. U osnovnoj i srednjoj školi sva su djeca bila iz Zagreba, stoga su svi govorili na sličan način. U doticaj s drugim narječjima ispitanica je stupila tek na fakultetu koji je pohađala u Zagrebu. Tada je primijetila „dosta čakavskog, štokavskog, ali i onog pravog kajkavskog narječja“.

Ispitanica tvrdi da se u svoje slobodno vrijeme koristi „kajkavskim-purgerskim“ govorom jer se dosta često koristi tipičnim zagrebačkim izrazima. U njenoj svakodnevnoj komunikaciji prevladava upravo kajkavština, zbog toga što komunikacija na taj način uzrokuje osjećaj opuštenosti – ispitanica se navikla na taj govor jer ga koristi ne samo kod kuće, već i u svim neformalnim prilikama. Ipak, u formalnim situacijama poštuje pravila standardnoga jezika i voljela bi da se svi u svojoj komunikaciji pridržavaju podjele formalno – standard, neformalno – dijalekt.

Međutim, ispitanica se dvoumi oko pridjeva „purgerski“ za koji smatra da nije u potpunosti prikladan za njen idiom. Ispitanica je čak izrazila sumnju da nije dobar kandidat za intervju jer misli da „nije čistokrvna purgerica“. Zbog toga je poslala jedino kratku, približno trominutnu snimku, što je vjerojatno utjecalo na osjetno manji broj zagrebačkih karakteristika u njenu govoru.

U slobodno se vrijeme ispitanica druži većinom s ljudima iz Zagreba. Svjesna je svoga nepravilnoga u odnosu na standardni, „kajkavskoga“ naglaska i uočava da neki njeni prijatelji, pogotovo oni koji imaju obitelj u Bosni i Hercegovini ili Dalmaciji, pravilnije naglašavaju riječi.

Ispitanica se osjeća silno povezana sa Zagrebom, ne samo rođenjem, već i strukom (diplomirala je kroatologiju, a tijekom studija je „svoj naglasak učenja i proučavanja stavila na Zagreb“). Ponosna je na svoje podrijetlo i ne može zamisliti život negdje drugdje.

Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *za potrebe diplomskok rada; s Voltinok*

3. *pot**e**kla; odr**a**sla; izgl**e**da; njeg**o**vati*

5. *tak smo se mi nastavili ponašati; al' uglavnom; normalno mi je to nekak izgovorit; mi doma tak pričamo*

14. *plac; badecimer; fruštik; bademantel; štrudl*.

Ispitanica G (22), Oporovec

Završila je preddiplomski studij. Majčina je razina obrazovanja SSS, a očeva VŠS.

Živi u malom naselju Oporovec u gradskoj četvrti Gornja Dubrava.

U njenoj se obitelji uvijek govorilo (i još se uvijek govori) „kombinacijom standardnog jezika i prigorskog dijalekta“. Taj je dijalekt bio izraženiji kod baka i djedova, dok su se ispitaničini roditelji u razgovoru s njom koristili češće standardnim jezikom. Roditelji su sa svojim roditeljima, odnosno ispitaničinim bakama i djedovima govorili pretežito dijalektom.

U vrtiću i osnovnoj školi, koje je ispitanica pohađala u svojoj četvrti, bilo je djece podrijetlom iz svih dijelova Hrvatske i Janjevaca podrijetlom s Kosova, pa su bili prisutni i mnogi različiti dijalekti. Odgajateljice su u vrtiću govorile standardnim jezikom, ali s „lokalnim naglaskom“. Učenici u srednjoj školi češće su se koristili standardnim jezikom, međutim i dalje se moglo prepoznati različite naglaske kod učenika iz različitih krajeva. Ispitanica je u komunikaciji na nastavi upotrebljavala standardni jezik, a u neformalnim situacijama svoj materinski govor kojim se koristila i kod kuće.

Ispitanica je izjavila da u njenoj svakodnevnoj komunikaciji prevladava standardni jezik s „blagim naglaskom prigorskog dijalekta“ koji je usvojila kod kuće. Standardni jezik

upotrebljava češće u formalnim prilikama zbog pristojnosti. U neformalnim prilikama koristi se zavičajnim govorom, ne srami se ga te joj ne smeta kad sugovornici u komunikaciji s njom govore svojim dijalektom. Govor je, tvrdi, nasljeđe koje „nosimo od kuće“ koje nas čini „jedinstvenima“. Međutim, ispitanica smatra neprikladnim „forsiranje različitih govora“ u formalnim situacijama jer je standardni jezik jedini pogodan i pristojan način komunikacije.

U slobodno vrijeme druži se s osobama iz različitih dijelova Hrvatske kod kojih prepoznaje male razlike u odnosu na vlastiti govor.

Lokalna zajednica u kojoj živi ispitanica broji oko 3000 stanovnika. Članovi su različite dobi, podrijetla i zanimanja. Prije su se stanovnici bavili pretežno poljoprivredom, međutim, to se u posljednjih 50 godina dosta promijenilo budući da ima puno doseljenika. Ponekad se druže, a lokalna sredina povremeno organizira zajednička druženja npr. za umirovljenike. Ispitanica je primijetila da se češće druže „domaći“ s „domaćima“ i doseljenici s doseljenicima. S obzirom na tu podjelu, komunicira se različitim govorima. Ispitanica misli da će s vremenom doseliti više novih ljudi i jezik će sve više težiti standardnome, a lokalni će dijalekt nestajati.

Ispitanica voli svoje rodno mjesto, ali više zbog „nekih praktičnih razloga“. Oporovec je, kaže, dovoljno udaljen od „asfalta i prometa“ da može „imati vlastiti mir“, a s druge strane blizu su joj svi gradski sadržaji. Zbog tih razloga bi u budućnosti htjela ostati živjeti u svom rodnom mjestu, za koje ju ipak više vežu ljudi nego samo mjesto.

Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *na katu ispot; tat sam se bavila novinarstvom*

3. *održ**a**vaju; njeg**o**vala; izm**i**sliti; preur**e**dili smo; zafrk**a**vamo se*

5. *živjela je s nama moja sestra, al' se udala; tam živim otkad znam za sebe; fascinantno kak te žene sve tam same rade; ovak*

6. *ne znam kaj bi više rekla*.

Ispitanica H (26), Ljubljanica (Remiza)

Završila je diplomski studij. Roditelji s višim obrazovanjem medicinskoga usmjerenja.

Tvrdi da se služi „standardnim književnim jezikom" u kojem su prisutne samo pokoje riječi i izrazi tipične za Zagreb „koje svi koriste". Takav je govor prisutan i kod kuće. Tvrdi da se tijekom njenog školovanja govorilo također standardnim hrvatskim jezikom „tipičnim za Zagreb".

U njenoj su obitelji zagrebački izrazi rijetkost, čak i kod starijih generacija, iako se ispitanica rijetko druži s njima, stoga priznaje da možda i nije zapazila. Ispitanica kaže da njena majka zna ponekad reći „pokoju riječ", što uzrokuje iznenađenje i čuđenje u obitelji jer im značenje tih riječi nije poznato.

U svojoj svakodnevnoj komunikaciji ne čini razliku među pripadnicima raznih društvenih skupina (obitelj, susjedi, prijatelji, kolege na poslu, profesori na fakultetu i sl.), komunikacijskim kanalima (usmeno, pismeno, preko Interneta i sl.) i situacijama (formalne i neformalne) – u svim tim prilikama koristi se standardnim jezikom, uvijek pazi na pravopis, gramatiku i način izražavanja. Zadovoljna je činjenicom da se uvijek koristi standardnim jezikom. Može se zaključiti da je standardni jezik glavni način izražavanja ispitanice.

Osobe s kojima se svakodnevno druži većinom su iz Zagreba te iz Bosne i Hercegovine. Ispitanica ne primjećuje razlike u govorima svojih prijatelja. Ispitanica uočava da se u Zagreb konstantno doseljavaju mladi ljudi iz svih dijelova Hrvatske jer ovdje ima najviše prilika za pronalazak posla.

Ne osjeća se kao purgerica. Ispitanica se ne osjeća povezanom ni s rodnim mjestom niti s Hrvatskom. Naglašava brojne stvari s kojima se ne slaže i kojih se srami u hrvatskoj svakodnevici kao što je „odbacivanje stranaca, drugih kultura, vjera i osoba drugačije seksualnosti". Rado bi otišla u inozemstvo zbog boljih poslovnih prilika. Taj izuzetno negativan stav prema vlastitim korijenima može imati utjecaj na jezični odabir – koristeći se isključivo formalnom, standardnom inačicom govora ispitanica se pokušava distancirati od stvari koje joj smetaju i samim time od svoga rodnoga mjesta, psihički se pripremajući za odlazak u inozemstvo. Lokalno kao da ne postoji u svijesti informantice – ona se referira isključivo na cijelu naciju navodeći negativne stavove stranaca o Hrvatima.

U govoru te ispitanice pronađene su jedino tri fonološke zagrebačko-kajkavske značajke koje je najteže svjesno kontrolirati. Može se zaključiti da je takvo stanje neposredan rezultat odsutnosti kajkavskoga govora kod kuće te obrazovanje na standardnom jeziku, a posredno je na to utjecao negativan stav prema vlastitom podrijetlu.

Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2.: *središnji kruk; Gornji grat; Zagrep*

3. *obož**a**vam; oduševio me je; prem**a**lo; nal**a**ze se; nal**a**zimo; ot**i**ći; primij**e**timo; zatv**o**reni; prihv**a**ćaju; stud**e**nta; planin**a**rim; okup**i**ran; okr**u**žen*.

Ispitanik I (22), Centar (izvorno iz Dugava)

Ispitanik je završio srednju školu i trenutačno je na trećoj godini preddiplomskoga studija. Oboje su roditelja visokoobrazovani.

Unatoč tome što mu je baka s majčine strane iz Podravine, a djed iz Like (oboje kajkavci, baka se doselila u Zagreb s 14, a djed s 15 godina), u ispitanikovoj se obitelji njeguje zagrebački govor i običaji za što je zaslužan posebice otac.

U obitelji se uvijek govorilo kajkavskim narječjem „upotpunjenim germanizmima". Zagrebački je govor prevladavao od vrtića sve do srednje škole. Na fakultetu je stupio u kontakt s drugim narječjima budući da ga pohađaju studenti iz cijele Hrvatske.

U ispitanikovoj svakodnevnoj komunikaciji prevladava kajkavsko narječje što je uzrokovano činjenicom da se njime služe u obitelji i da je to „prevladavajući dijalekt na području Zagreba". Osim toga, u slobodno se vrijeme druži većinom s ljudima iz Zagreba koji govore na sličan način te kajkavcima iz Zagorja, Prigorja i Međimurja. Ispitanik je zadovoljan što se uglavnom koristi kajkavskim narječjem jer na taj način uspijeva održati jezični kontinuitet u svojoj obitelji.

Jasna je podjela prisutna u uporabi u formalnim i neformalnim situacijama. Standardni je jezik onaj koji ispitanik koristi u svim formalnim, a dijalekt isključivo u neformalnim situacijama. Ispitanik tvrdi da je standardni jezik prikladan za komunikaciju s osobama iz različitih krajeva jer je „najrazumljiviji ljudima iz svih dijelova Hrvatske". On primjećuje brojne razlike u njihovu govoru, ali poštuje raznolikost. Međutim, njegov mu je govor „najdraži i nezamjenjiv".

Održava prisne odnose s pripadnicima svoje navijačke skupine koju većinom čine Zagrepčani (ne samo starosjedioci, već i druga generacija), u kojoj se njeguje ne samo zagrebački govor, već se pokušava prenijeti mlađim pripadnicima i zagrebački „mentalitet“.

Ispitanik je kao jedini priznao da voli poslušati hrvatski glazbu, posebice takvu „koja sadrži kajkavsko narječje ili zagrebački dijalekt“.

Ispitanik obraća pažnju da nema sloge oko definicije purgera. Prema jednima purger je osoba koja ima pet generacija rođenih u Zagrebu u obitelji, prema drugima tri. Neki smatraju da se obiteljsko stablo mora sastojati od Zagrepčana još od 1850. godine kad se ujedinio Gradec i Kaptol. U svakom slučaju, razlika između Zagrepčana i purgera već se izgubila zbog priljeva novoga stanovništva iz Dalmacije te Bosne i Hercegovine. Kod njih mu smeta što dolaze u Zagreb, a zatim ga krenu omalovažavati čime pokazuju nedostatak poštovanja prema Zagrebu i njegovim stanovnicima. Njemu je Zagreb i njegov govor – kajkavština – „purgerska svetinja“.

Prema ispitaniku, biti purger znači imati poseban mentalitet koji opisuje kao „gospodski“. Kao primjer ukazuje na prošla vremena kad je u Zagreb bio „centar moći“ gdje su se sastajale elite, aristokracija iz Mađarske i Austrije. Biti purger znači osjećati se i ponašati kao gospoda (u pozitivnom smislu), po pravilima „bečke škole“.

Zapaža također da se doseljenici „ne žele asimilirati“. Oni će „baš naglašavati“ svoje lokalne idiome. Doseljavanjem sve većeg i većeg broja ljudi iz drugih krajeva promijenit će se struktura stanovništva u Zagrebu što će u konačnici dovesti do izumiranja zagrebačkoga kajkavskog govora. Međutim, spominje i jednog prijatelja rođenog u Zagrebu (čiji su roditelji iz Dalmacije i Slavonije) koji je pod utjecajem kajkavskoga i zagrebačkog društva preuzeo neke karakteristike njihova govora.

Ispitanik je iznimno povezan sa svojim rodnim mjestom. Ponosan je na svoje podrijetlo i pokušava u svakoj prilici naglasiti gdje je rođen i „kakva je to čast“. Ljubav prema gradu usađena mu je od malih nogu, ali da je i on sam „osobno zavolio svoj grad“. Rodno mjesto ima za njega posebno značenje – izgradilo ga je kao osobu, podalo mu je njegov identitet i mentalitet kojim se posebno ponosi. Ispitanik želi u budućnosti ostati živjeti u Zagrebu upravo zbog svoje povezanosti te zbog toga što bi htio svojoj djeci dati priliku da odrastaju u takvom gradu u kakvom je on odrastao.

Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *nije bilo nikat organizirano; sukop sjevera i juga; Zagrep-Split; protif policije; kat se spojio Gradec i Kaptol; glavni grat*

3. *promov**i**ram; kor**i**štenje; neodr**e**đeno; pokuš**a**vamo; financ**i**ramo; u bojk**o**tu; priv**u**ći; nav**i**knuti; pogl**e**dati* (svrš.); *progl**a**šen; nar**a**sla je; tetov**i**raj se; nab**i**ldaj se; na**u**či se; apsol**u**tno; ov**i**si; stud**e**nti; potl**a**čeni; fant**o**mke; iz Dalm**a**cije; muz**e**j; kapet**a**n; probl**e**m; transpar**e**nt; term**i**n; mentalitet; port**a**l; kont**e**kst*

5. *ja ne znam kak to sređuje; al' ono; tak da sam nekak zavolio; nekak uđe ti u krv*; *doći sim, doći tam*

6. *vidjet ćemo kaj će bit; kaj ja znam; zato kaj; pa kaj je to; ono kaj sam reko; svakaj je bilo; budi zahvalan kaj si u ovom gradu; znaš kaj trebaš reć; kaj god dođe; kaj već; nekaj lijepo*

9. *mislil sam; upoznal sam se; ono kaj sam pričal, gdje si došel; točno sam si mislil; ubil bi; poprimil, baš sam skužil; puknul sam se* (u značenju *udario sam se*); *nije platil*

10. *mislil sam da buš me slikala*

11. *išli smo s busom*

12. *mislil sam si*

14. *zrihtati; štimung; drukeri; ne* (kao poštapalica); *cugati; fakat*.

Ispitanica J (24), Markuševec

Završila je preddiplomski studij. Oboje roditelja imaju srednje obrazovanje.

Ispitaničina obitelj već generacijama živi u Markuševcu. Oboje roditelja te svih četvero baka i djedova također su podrijetlom iz Markuševca. Vjerojatno njena obitelj ima markuševečke korijene još od početka 18. stoljeća, ako ne i dalje u prošlost.

Kod kuće se uvijek govorilo kajkavskim narječjem, dijalektom koji je specifičan za područje Markuševca. Majka i baka koje su podrijetlom iz Markuševečke Trnave posebno su „zavlačile“.

Markuševečki govor bio je prisutan od malih nogu i u vrtiću u kojem su se sva djeca koristila upravo njime. Odgajateljice su dolazile iz različitih dijelova Hrvatske, zbog čega su s djecom govorile na standardnome.

U osnovnoj školi koju je informantica također pohađala u svom mjestu svi su učenici bili iz Markuševca, stoga je bilo prirodno govoriti „po markuševečki“. S profesorima (iz Markuševca i drugih krajeva) i na nastavi govorio se standardni jezik. Sa srednjom školom povezane su uglavnom negativne uspomene. Zbog svoga „zagrebačkog naglaska“ i drugih razloga nije bila u dobrim odnosima s kolegicama i kolegama iz Dalmacije i Hercegovine. Zbog toga joj je bilo neugodno govoriti, pa se koristila isključivo standardnim jezikom. Na fakultetu je atmosfera puno opuštenija – „kolege su odsvakuda, profesori su odsvakuda i svi pričaju kako žele“. Nikad nije doživjela neugodnu situaciju zbog ičijega govora.

U njenoj svakodnevnoj komunikaciji prevladava materinski govor zbog čega je sretna. Ispitanica otvoreno kaže se osjeća „lažno“ kad govori *što*. Nakon zlostavljanja koje je doživjela u srednjoj školi, gdje su neki učenici omalovažavali „sve zagrebačko“, ispitanica kaže: „mogu biti ponovno *ja*“. Međutim, spominje da joj nije jasno zašto nekim ljudima još uvijek smeta njen naglasak. Osim svoga materinskog govora kojim se koristi u Markuševcu, ispitanica rabi također govor koji zove „zagrebačkim“ koji se podosta razlikuje od markuševečkog. U intervjuu se ispitanica koristi zagrebačkim govorom koji je „blaži“ od markuševečkoga, koji je mješavina njenoga materinskog govora i značajki koje je usvojila u srednjoj školi i na fakultetu.

Ispitanica jasno postavlja granicu kada se koristi mjesnim govorom, a kada standardom. Spominje da se na nekim mjestima u formalnim situacijama „jednostavno treba prilagoditi standardu“ što joj nikad nije predstavljalo problem. Kod kuće, gdje se osjeća najugodnije i najprirodnije, govori isključivo „istinskim markuševečkim (zagrebačkim) naglaskom“.

Do nedavno je bila član nekoliko kulturno-umjetničkih društava u koje se učlanila jer ju je „tata natjerao“. Rezultat je ljubav prema etnologiji i petnaestak godina provedenih u raznim KUD-ovima.

Ispitaničino se društvo sastoji od osoba različitoga podrijetla od kojih svatko govori svojim idiomom. Ispitanica uočava razlike koje su joj privlačne. Ima prema njima vrlo pozitivan stav: podržava upotrebu mjesnih govora u neformalnim situacijama i ne vrijeđa nikoga na temelju njegova govora.

U naselju ima stanovnika svih generacija: i starih i mladih (zbog blizine grada), povećava se također naseljavanje ljudi izvan naselja (zbog elitnosti i blizine Sljemena). U zajednici se održavaju dosta prisni odnosi kroz česta zajednička druženja tijekom kojih „domaći" stanovnici govore „po markuševečki".

Zbog izumiranja starijega autohtonog stanovništva i doseljavanja ispitanica prognozira nestajanje lokalnog idioma što je dodatno pojačano činjenicom da mladi ionako govore standardni jezik jer se „više kreću gradom i pokupe sleng kojim se tamo govori".

Ispitanica se osjeća izuzetno povezana sa svojim rodnim mjestom. Zanimljiva joj je povijest naselja, običaji, govor i ljudi. Ispitanica obožava Zagreb i ponosna je na svoje podrijetlo, ali ga ne naglašava jer iz iskustva zna da „ljudi ne vole Zagrepčane".

Ispitanica veže svoju budućnost s Markuševcem. U budućnosti se na kratko želi preseliti u inozemstvo, ali se na koncu planira vratiti u svoje rodno mjesto jer kaže: „jednostavno ne mogu bez njega".

<u>Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:</u>

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *sat kat razmišljam o tome kakaf je bio pristup kvalifikacijskok; kaj ja sat tu točno radim*

3. *komplic**i**ran; kombin**i**ram; podij**e**ljeno; dol**a**zim; zainteres**i**rani; pokuš**a**va; funkcion**i**ra; potr**e**filo se; izg**u**bi se; zan**i**ma; sig**u**rno; folkl**o**r; proj**e**kt; probl**e**m; kontinuit**e**t; intervj**u**; istraživ**a**č; identit**e**t; vokabul**a**r; stand**a**rd*

4. *vređati; preko brega*

5. *onak; kak je na njemačkom; tak nešto; al' me to zanima; il' ću se baviti s time, ili ću onda ić van; u principu se sam radilo o tome da...; kak sam krenula na folklor; nekak sam skroz na neke čudne načine došla; kak to pričaš*

6. *zato kaj; kaj se tiče ovih; stvar je u tome kaj im je rekel; ne zna kaj može raditi s tim; zakaj su to uzeli; bilo kaj; kaj ja sad tu točno radim; sve kaj ti treba*

7. *nemrem baš; nemre više ostat*

9. *rekel im je; išel; niko nije kužil; meni je neko došel; nije bil normalan*

10. *buš vidla; kaj buš se bavil s time; ove godine bum pisala diplomski; onda ne bum mogla; jel bumo glasali; zaključci buju kak buju; bumo skupa išli doma; ak bum predugačko*

11. *il' ću se bavit s time; kaj buš se bavil s time*

12. *popila sam si; onda si mislim*

14. *delati; fakat; veli; zaprto; otprto*.

5.5. Rezultati anketa i intervjua – Horvati

Ispitanica K (17)

Završila je osnovnu školu i trenutno pohađa srednju. Oboje roditelja imaju srednje obrazovanje.

Budući da ispitanica živi u kući s bakom i djedom s majčine strane „koji su čisti kajkavci“, ukućani nikad nisu govorili „skroz standardnim jezikom“. Baka s očeve strane podrijetlom je iz obližnjega Kupinečkog Kraljevca, a djed iz Čapljine, ali je s 15 godina došao u Zagreb.

Odmalena je njen govor bio prožet kajkavskim značajkama koje su joj potpuno prirodne. Među članovima obitelji snažne su generacijske razlike u govoru: baka i djed govore „po seljački, baš onak kak su prije stari govorili“. Roditeljev govor ima neke kajkavske značajke, ali ne govore „ni približno kao deda i baka“. Sama ispitanica u svom idiomu ima „puno kajkavštine“, dok njena sestra koja studira kroatistiku „uopće nije kajkavka“.

U svom govoru uočava, osim kajkavskih elemenata, također žargonizme koje preuzima družeći se s ljudima iz Zagreba („purgerima“) te posuđenice (anglizmi, turcizmi). Zanimljivo je što ispitanica ne doživljava mnogobrojne u kajkavštini germanizme kao posuđenice – to može značiti da su joj toliko svakodnevne i obične da ih ne percipira kao nešto strano. Purgeri ju uglavnom asociraju na nešto negativno – definira ih kao ljude koji se smatraju boljima

samo zbog svoga zagrebačkoga podrijetla. Povezuje ih s agresivnim navijačima Dinama Zagreb. Spominje također svoju prijateljicu purgericu koja se nije mogla uklopiti u zajednicu članova lokalnoga kulturno umjetničkoga društva zbog „drukčijeg mentaliteta“. Stil života u gradu potpuno se razlikuje od onoga na selu – gradske zajednice nisu koherentne i ne održavaju prisne odnose među članovima zbog čega je stanovnicima grada takva vrsta seoske društvene skupine stran i nerazumljiv pojam.

Ispitanica je u osnovnu školu išla u Horvatima. Govor se djece međusobno dosta razlikovao: spominje dječaka koji je govorio potpunim kajkavskim narječjem što je većini djece (koja je imala „poneku kajkavsku riječ u govoru“) bilo zabavno te dečka iz Bosne i Hercegovine koji je govorio svojim materinskim idiomom. Profesori su većinom bili iz grada, ali nisu govorili standardnim jezikom. Ispitanica spominje da je čak i profesorici hrvatskoga „znalo pobjeći malo kajkavskog“, vjerojatno pod utjecajem učenika. U srednjoj školi ima učenika iz svih krajeva Hrvatske, a profesorica hrvatskoga govori „dosta starinskim zagrebačkim“ govorom. Ni prijatelji iz škole, koji su također Zagrepčani, ne govore standardni jezik.

Ispitanica većinu komunikacije vodi na neformalan način što se veže s najvećom prisutnošću mjesnoga idioma u njenom govoru. Jedino se u pismenoj komunikaciji (preko društvenih mreža s osobama koje se koriste standardnim jezikom i dok piše sastavke iz predmeta hrvatski jezik u školi) trudi koristiti standardnim jezikom kojim, priznaje, vlada dobro. Bilo bi joj draže da može pisati više na način koji je sličan njenom svakodnevnom govoru. Ispitanica najviše voli razgovarati s prijateljem koji je isto kajkavac zbog toga što se osjeća opušteno i slobodno jer su njihovi idiomi slični.

Zbog blizine stanovanja, ispitanica se najčešće druži s drugim Horvašćanima. Njihovi se idiomi tek neznatno razlikuju međusobno, dok govor susjednoga sela Kupinečki Kraljevec (u kojem ispitanica također ima prijatelje) opisuje kao „specifičan, jer imaju jako zanimljive i smiješne riječi“. Informantica ističe da su u Horvatima „svi domaći, naši, kajkavci“.

Ispitanica je od svoje četvrte godine članica Kulturno umjetničkog društva Horvati. Članovi su društva u bliskim odnosima, zajedno provode slobodno vrijeme, organiziraju seoske fešte, putuju na folklorne festivale i sl. Ispitanici su se, zahvaljujući njima, u pamćenje urezale i stare pjesme.

Ljubav prema svom rodnom mjestu dijeli s mnogima oko sebe. Horvati joj daju osjećaj sigurnosti, ovdje je naučila „što je sve bitno u životu“ (posebno ističe ulogu KUD-ovaca u tome).

Od neugodnih situacija uzrokovanih svojim govorom spominje kako joj je prijatelj iz Vojvodine zamjerio što „oni koji žive izvan grada skupljaju riječi purgera i uopće nisu kajkavci, već glume neke urbane kajkavce“. Osim toga, ponekad se drugi smiju ispitanici kad čuju kako nestandardno, „čudno“ naglašava riječi.

<u>Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:</u>

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *imamo KUT Horvati*; *čut ot nekog drugok; nogometni klup; u Rakof Potoku; kat pišem*

3. *selj**a**k najv**e**ći; sel**e**ndra; podij**e**ljeno; duć**a**n; Konz**u**m; birt**i**ja; najv**i**še; mentalit**e**t, benz**i**nska; retard**i**ran*

4. *deca se igraju; lepo je bilo*

5. *tak daleko od Zagreba; i tak; nekak ko neka obitelj; kak se piše ovo; tam; al'*

6. *kaj ja znam; kaj zanimljivo da ti velim; volim to kaj smo si svi nekak blizu, kaj se družimo; zato kaj ovisim o autobusu; smeta mi to kaj smo slabo povezani sa Zagrebom; zakaj bi živjela u Zagrebu inače; zato kaj imam najbližu birtiju tam dolje kaj mi uopće nije blizu zapravo; zato kaj se družim s tim purgerima; čiste zagrebačke seljačine koji misle da su neko i nekaj samo zato kaj su iz Zagreba*

7. *nemrem od smijeha; fakat se nemrem sjetit*

9. *rekel mi je; pričal*

10. *ti buš tak i tak tam plesala; ne bum zacoprala*

11. *s busom; s vlakom; s autom*

12. *svi smo si blizu; svi smo si dobri*

14. *velim; cugaju; fakat; šporet; štala; kuruza; zacoprati*.

Ispitanica L (23)

Ispitanica je završila srednju školu, a trenutno pohađa preddiplomski studij. Sestra je ispitanice K.

Ispitanica opisuje govor kojim se služe ukućani, ali ne i ona, kao kajkavski, te nabraja njegove značajke: ekavica kod baka i djedova, glagolski pridjev radni sa završnim *-l*, neprovođenje sibilarizacije, nerazlikovanje glasova *č* i *ć*, česti germanizmi.

U osnovnoj školi neki profesori nastojali su govoriti standardom što je najuočljivije bilo u „hiperkorekciji u naglašavanju". Međutim, većina njih se uopće nije trudila prekriti svoje neznanje te su govorili „blago moderniziranom kajkavštinom".

U srednjoj školi prevladavao je standardni jezik. Profesori štokavci imali su standardni naglasak i zahtijevali su ga od učenika (prebacivanje naglaska na slog ispred, izgovaranje zanaglasnih dužina). Profesori podrijetlom iz Zagreba trudili su se poštivati pravogovor. Na fakultetu je većina profesora vješta u pravogovoru, neovisno o podrijetlu koje se može prepoznati jedino u „dinamici govora".

Svoj govor ispitanica opisuje kao mješavinu kajkavskoga narječja s brojnim elementima zagrebačkoga slenga, anglizama (kao primjer daje prilagođavanje engleskih glagola hrvatskom jezičnom sustavu kao što su *hejtati* < eng. *to hate* koji je postao glagolom V. vrste 4. razreda – *hejtam, hejtaš*), neologizama, pojavljuju se i cijele rečenice te dijelovi rečenica na engleskom ili njemačkom jeziku. Sama o sebi kaže: „internaliziram standard, ali ne poštujem pravila o naglašavanju". „Čistim kajkavskim" se nikad ne služi jer ga jednostavno ne zna.

Standardni jezik ispitanica smatra nasiljem uvedenim zbog političkih razloga. Ima želju naučiti sva tri hrvatska narječja te latinski i njemački kako bi ih ukomponirala u „neku veliku igru". Smatra da je prvo nužno savladati jezična pravila kako bi ih se moglo kršiti. Svjesna je svojih govornih pogrješaka, ali ih neće ispravljati jer joj to „nije prirodno" (izuzev formalnih situacija kada djelomično naglašava ispravno). Voli slobodu koju joj daje sleng. Jezik joj je zabava, alat za kreativno izražavanje sebe i opisivanje stvarnosti.

Ispitanica se u slobodno vrijeme druži s prijateljima koji su većinom iz Horvata. Tvrdi da su, osim kajkavskog leksika, njihovi govori slični, ipak oni u većini slučajeva ne prihvaćaju sleng kojim se služi. Međutim, u svakodnevnom je kontaktu s osobama koji su različitoga podrijetla i koji se koriste različitim dijalektima. Razlike rado komentira sa sugovornicima, zanimaju je

jezična pravila koja stoje iza tih razlika, što joj pomaže u rekonstruiranju procesa njihova nastanka.

Svi se u lokalnoj zajednici koriste kajkavskim narječjem u govoru. Ispitanica sumnja da je itko uopće stupio u kontakt s pravim standardnim jezikom i smatra da „ako bi ga netko i čuo, ismijao bi ga [osobu koja se njime koristi – PP] kao bolesnog“.

Ispitanica voli svoje rodno mjesto, ali nema poseban osjećaj pripadnosti zbog „nazadnog“, „dosadnog“, „diskriminiratornog“ i „konzervativnog“ mentaliteta. Drago joj je da ima „relativno neutralni naglasak“. U budućnosti se želi preseliti, ipak ostavlja otvorenu mogućnost ostanka jedino u obiteljskoj kući. Ne želi biti dio zajednice koja nema iste vrijednosti: „revoluciju, liberalnost i slobodu“.

Njen se govor uvelike razlikuje od sestre, ispitanice K: „U istoj smo kući odgojene, a meni nikad ne bi palo na pamet da kažem *tancat*“. Prema njoj, to je uzrokovano time što ispitanica puno više čita (veliku ulogu u tome igra studij kroatistike i komparativne književnosti) i time što se njena sestra pretežito obraća u krugu Horvašćana, pogotovo starijih, od kojih je naučila govoriti na određeni način.

Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *standart; pa ću vidjet sat to; kat naučiš*

3. *obož**a**vam; autom**a**tski; zan**i**ma me; taks**i**st; presl**o**žim; pobj**e**ć; zan**i**ma; te**o**riju; olt**a**r; upozor**a**vaju*

5. *al'; onak; isto tak*

6. *kaj ja znam; razumiju oni kaj govorim; zato kaj; sve kaj je u knjizi bilo; kad želiš nekaj radit; kaj da?*

14. *fakat; velim.*

Ispitanica Lj (20)

Završila je srednju školu. Otac ima srednje obrazovanje, a majka više.

Obojica djedova i jedna baka su joj iz Horvata, dok je druga baka iz Podravine.

Ispitanica ističe posebnost svoga materinskog kajkavskog dijalekta među drugim kajkavskim dijalektima zbog ostvarivanja, u određenim slučajevima, ikavskoga refleksa *jata* pored redovitog ekavskog. Taj se upravo govor oduvijek rabio u njenoj obitelji. Međutim, najizraženije kajkavske značajke ima bakin i djedov govor, dok se govor mlađih članova obitelji osjetno štokavizirao ili promijenio pod utjecajem interneta. Obiteljski se odnosi posebno njeguju, pogotovo za vrijeme ručka kada vode rasprave i komentiraju svakodnevna događanja.

Autohtonim horvašćanskim govorom koriste se još uvijek jedino stariji stanovnici sela. Govor se mladih štokavizirao pod utjecajem školstva. Kako bi izbjegli stigmatizaciju svoga govora kao „seoskoga“, preuzeli su također odlike urbanoga govora Zagrepčana u kojem ikavice nema, a sve manje i manje ima i ekavice.

Osnovnu je školu pohađala u Horvatima i tamo su na standardnom jeziku komunicirali jedino za vrijeme nastave. U srednjoj školi u Zagrebu ispitaničini kolegice i kolege koristili su se „zagrebačkim“ govorom s podosta standardnih elemenata. U srednjoj se školi na nastavi govorilo isključivo standardnim jezikom.

Ispitanica se češće u svojoj komunikaciji služi materinskim „’orvašćanskim“ govorom kojime se ponosi. Najčešće se druži s obitelji i prijateljima kojima „ne smeta“ njen idiom. Ispitanica je zadovoljna što se češće služi horvašćanskom kajkavštinom zbog toga što ima sve manje i manje ljudi koji čuvaju taj govor. Ističe jezičnu raznolikost kao jako važnu sastavnicu svakoga naroda i smatra da jezik nestaje kad ga ljudi prestaju koristiti. Lokalni govor vidi kao posebnost Horvata koja čini ovo mjesto jedinstvenim.

Upotrebu standardnoga jezika povezuje s poslom, školom, državnim institucijama i situacijama u kojima se mora „lijepo i pristojno izražavati“. Upozorava na postojanje društvenih normi i ponašanja koji se moraju poštivati. Dijalekt smatra prikladnim za komunikaciju s bliskim joj osobama koje se koriste istim govorom i u situacijama u kojima je to navika stečena u djetinjstvu.

Većina ispitaničinih prijatelja dolazi iz Horvata i, što je razumljivo, svi govore na više manje isti način, dok se prijateljice iz srednje škole koriste standardnim jezikom. Ipak se u komunikaciji s njima ispitanica ne prilagođava i čuva svoj materinski govor.

Učlanjena je u KUD Horvati od svoje sedme godine. Učlanila se zbog toga što je njena cijela obitelj i sva druga djeca „išla na folklor“.

Ispitanica ima česte kontakte s ljudima koji nisu podrijetlom iz Horvata. Druži se i sa Zagrepčanima s urbanoga područja i sa stanovnicima susjednih sela. Njihovi se govori dosta razlikuju („neki više zavlače dok izgovaraju riječi, dok drugi sve to govore skraćeno i brzo“). Međutim, sve dok se osobe razumiju, „svatko bi trebao govoriti onako kako zna i kako je naučen“.

Odnosi su u lokalnoj zajednici bliski, što zbog susjedstva, što zbog rodbinskih veza.

Ispitanica izražava nadu da će se današnji stanovnici Horvata potruditi da se, unatoč doseljenicima, horvašćanski govor očuva od nestanka.

Ispitanica ne skriva svoje podrijetlo, rado govori odakle je i ne srami se svoga govora. U budućnosti bi htjela ostati na selu i baviti se poljoprivredom za što se priprema učeći od roditelja.

Smatra se „'Orvašćankom”, nikad o sebi ne bi rekla da je purgerica. Pojam taj povezuje sa starijim Zagrepčanima koji su generacijama u gradu, koji se koriste specifičnim govorom s velikom količinom germanizama, koji imaju manire. Današnji Zagrepčani, prema ispitanici, koriste se kajkavštinom koja ipak sadrži dosta standardnih elemenata u usporedbi s govorom njena sela.

<u>Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:</u>

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *u Rakof Potoku; djeca kak idu u Zagrep; s jednok kraja; sat kat me zahalta*

3. *birt**i**ja; duć**a**n*

4. *dole; seno; dete; mleko; setit se*

5. *kak mi kažemo; kak smo dost daleko od Zagreba; pol sata; ak ja hoću ić; i tak; ak mogu sa Save do Centra; kak koji put; sam vi polako*

6. *osim mladih kaj se samo oće napit; malo nekaj šuška; kaj je to; ni ne zna kaj se dešava*

7. *nemrem ić*

9. *došel; neko se potukel; bocu zel i razbil*

10. *ja bum još i prešla nekam; ja ne bum ostala tu; oni nikad ne bu rekli; buš stala pa buš si popila; mi bumo još tu bile; sad bu bil tu raspašoj*

12. *napisala si je* [u značenju 'ona je zapisala' – PP]

14. *spat; delati; zela si mi čašu; otpelali; onda pemo* ('ići ćemo')*; kad me zahalta*.

Ispitanik M (26)

Završio je srednju školu. Brat ispitanice Lj.

Za razliku od sestre, on tvrdi da se kod kuće govorilo (i još uvijek govori) mješavinom standardnoga s kajkavskim narječjem i s pokojom pitomačkom riječju (jedna od baka je podrijetlom iz Pitomače). Takav je govor, bez pitomačkih elemenata, bio prisutan i u njegovu školovanju.

Svoj govor ocjenjuje kao mješavinu kajkavskoga narječja i standardnoga jezika. Potonji se pojavio kod njega pod utjecajem školovanja.

Ispitanik obraća pažnju na proces gubljenja materinskog, „'Orvašćanskog govora“ među mladima koji svakodnevno putuju u Zagreb. Oni se žele prilagoditi sredini, pa čak se i srame svoga govora. Spominje da mu se to dogodilo na početku srednje škole kad je počeo govoriti „što standardnije“, ali kad je shvatio da svatko „govori kako hoće“ i on se vratio svom mjesnom govoru.

Prisutnost standardnoga jezika u svom govoru ocjenjuje kao jednaku uporabi lokalnoga govora. Bitno se to razlikuje od sestre, vjerojatno zbog toga što ispitanik svakodnevno ide na posao u Zagreb za razliku od sestre koja ostaje kod kuće i zbog toga se koristi češće mjesnim govorom.

Većina osoba s kojima se druži ispitanik, za razliku od sestre, nije iz Horvata. Uočava razlike između svoga govora i govora svojih poznanika, ali mu te razlike ne smetaju, dapače, voli i cijeni raznolikost hrvatskih govora.

Ispitanik je već 16 godina član lokalnoga KUD-a. Na početku je išao na probe jedino zbog roditelja, ali sad mu članstvo „daje zadovoljstvo i ispunjenost“. KUD igra također važnu ulogu u povezivanju ispitanika s rodnim mjestom.

Prisutan je ambivalentan odnos prema ispitanikovu rodnom mjestu. S jedne strane ponosan je na svoje podrijetlo, hvali svoje selo i voli ga, a s druge strane smeta mu to što su ljudi „zatucani“. Međutim, ispitanik bi htio ostati živjeti u Horvatima jer je to njegovo rodno mjesto i najbolje ga zna. Ističe i ljepote prirode i čisti zrak kao bitan čimbenik za odabir mjesta stanovanja.

Ispitanik purgerima smatra osobe koje su četiri ili pet generacija u Zagrebu, koje govore „purgerski” (što definira kao mješavinu kajkavskoga narječja, velike količine germanizama i šatrovačkoga govora). Sam sebe ne smatra purgerom jer nije imao previše veza s centrom Zagreba i drugim purgerima te zbog toga što su Horvati službeno u granicama Grada Zagreba tek nešto više od pola stoljeća.

Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *kat sam skužil; on je bio od nekut*

3. *krvav**i**ca; tanj**u**r; kuv**e**rta; izv**u**ći; ras**i**st; nacional**i**st; partiz**a**nsko; bć**a**r; šurj**a**k; iz pot**o**ka; San**o**bor* (‘Samobor‘)

4. *deca*; *mešano; lepo*; *dole*

5. *tak da; nikak*

6. *kaj se tiče kaj volim; zbog toga kaj; zato kaj sam ga učio; kaj nije pustil vlak,*

7. *to nemreš izvući iz njega*

8. *posel*

9. *lupil; skužil; ja sam koristil; stavljal; imal; pustil; zaboravil; završil; ja sam se ženil; rekel sam*

10. *budemo pogledali; ne moraš paziti da te auto bude zgazio, da te bude lupil tramvaj; ti buš mene razumjela, ja bum tebe; on bu imal; ja bum jednog dana; ne bude nikad bilo*

13. *si jela?; ste bili gore?*

14. *kuriti; škrinja; ocvrki* ('čvarci'); *Sisvete; dojde; pem* ('ići ću; idem').

Ispitanica N (30)

Završila je srednju školu. Sestra je ispitanika Lj i M.

I ta ispitanica, kao što je spomenula njena sestra, kaže da se kod kuće govorilo horvaščanskim mjesnim govorom.

Tijekom školovanja na nastavi hrvatskoga jezika govorilo se standardnim jezikom, na drugim se predmetima „djelomično toleriralo“ korištenje lokalnoga govora. U osnovnoj su školi sva djeca bila iz Horvata, dok je srednju pohađala sa Zagrepčanima.

Njenu svakodnevnu komunikaciju karakterizira podjednaka upotreba standardnoga jezika i dijalekta. U formalnim situacijama u razgovorima na poslu mora se koristiti standardnim, dok u svim ostalim situacijama govori dijalektom. Ispitanica smatra da je nužno komunicirati standardnim jezikom u službenoj upotrebi kako bi se svi razumjeli, bez obzira na podrijetlo. Međutim, u svoje slobodno vrijeme informantica se druži s ljudima koji su odrastali u sličnom okruženju, stoga se u komunikaciji s njima ne mora posebno truditi jer se razumiju bez obzira na to kako govore. Postoje ipak neke manje razlike u njenom govoru i govoru drugih Horvašćana – ispitanica upotrebljava leksik koji danas još koristi samo starije stanovništvo. Tu činjenicu objašnjava tako da su se te stare riječi rabile među ukućanima čime su joj usađene od malih nogu.

Ispitanica je u svakodnevnom kontaktu s ljudima izvan Horvata jer živi u Karlovcu, a radi u Zagrebu. Uočava razlike u naglasku i leksiku. Smatra takve razlike jezičnim bogatstvom Hrvatske koje se mora njegovati. Sama svoj govor opisuje kao mješavinu kajkavskoga, purgerskog, standardnog i karlovačkog. Purgerski su elementi rezultat kontakata sa Zagrepčanima starosjediocima tijekom srednje škole i fakulteta. Tijekom gotovo cijeloga desetljeća koje je provela u Karlovcu taj je mjesni govor djelomično utjecao na nju, ali kad dolazi u posjet svojoj obitelji, još prije odlaska mijenja svoj govor na horvaščanski, što odmah prepoznaje njen suprug, rođeni Karlovčanin.

Iako živi u Karlovcu, ne bi imala ništa protiv povratka u Horvate. Osjeća se povezana sa svojim rodnim mjestom zbog uspomena iz djetinjstva. Drugima uvijek naglašava da je podrijetlom iz Horvata. Na smatra se purgericom, već Horvašćankom, a to je prema njoj potpuno različito.

<u>Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:</u>

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *elemente kajkavskok, purgerskok, standardnok, karlovačkok*

3. *pogl**e**daš; probl**e**m; zaust**a**vim; ož**e**njen; razm**i**slim; razm**i**sliti; duć**a**n; komun**i**st; komunj**a**re; milij**u**n; najj**a**če, ona izl**a**zi; kuh**a**ča; telef**o**n; fajrunt, povr**a**ti* (‘drugi dan svadbene svečanosti’); *zap**a**mtiti; zap**a**mtim; tanj**u**r*

4. *susede; dve minute; poludel; breg; htele*

5. *tak da; kak ću ja; al' pazi; nikak; tak odvartno; kak ljudi mogu*

6. *prije nego kaj; probl**e**m je kaj; kaj sam ja bila; kaj bi ona htjela; bilo kaj; nemaju kaj za jesti; kaj ti je; kaj se dešava; imaš kaj vidjet; jedino kaj; kaj bi se moralo desit; zakaj*

7. *nemreš tjedan dana; nemreš ić; nemrem slušat; ak se nemrem javit; nemreš oblačiti; nemrem to izgovorit*

9. *sve obavil; grizel; vodil; poludel*

10. *ne budu govorili kajkavski*

11. *ideš s autom; s vlakom; s kojim novcima platiti; s busom*

12. *mislim si*

14. *delali; dečec; veli; fakat; saftat se.*

Ispitanica O (22)

Završila je srednju školu, trenutno pohađa fakultet. Roditelji imaju srednje obrazovanje.

Kod kuće se govori kajkavskim narječjem pomiješanim sa „standardnim leksikom“. Idiomi se pojedinih članova generacijski razlikuju. Bakin i djedov govor imao je izraženije kajkavske značajke, dok mlađe generacije, uključujući i roditelje, imaju više standardnih. Standardni je hrvatski postao veliki dio govora ispitanice zbog fakulteta i posla gdje se očekuje da će se koristiti upravo njime. Ispitanica priznaje da u razdobljima kad više boravi kod kuće izraženije su u njenom govoru kajkavske osobine, pogotovo leksik i „zatezanje“, dok kad duže boravi u Zagrebu, njen je govor bliži standardnome.

Osnovnu školu pohađala je u selu i spominje ju kao mjesto gdje se na standardnome komuniciralo s profesoricom hrvatskoga jezika na nastavi i izvan nje te s drugim profesorima koji su bili podrijetlom iz Zagreba. Kajkavsko je narječje prevladavalo kod nekolicine učitelja

iz Horvata i drugih okolnih mjesta. Slična je situacija bila u srednjoj školi gdje se većina profesora uvijek koristila standardom, a samo neki su se koristili leksičkim kajkavizmima.

S bliskima i u neformalnim situacijama ispitanica komunicira koristeći se govorom s više dijalekatnih osobina, dok s osobama s fakulteta, na poslu i drugim formalnim prilikama komunikacija se odvija na standardnom jeziku.

U slobodno se vrijeme druži najčešće s prijateljima iz Horvata koji govore na isti način kao ona. Nekoliko prijatelja s fakulteta nije podrijetlom iz Horvata, već iz Zagorja i oni se koriste „čistim kajkavskim narječjem". Svakodnevno je također u kontaktu s osobama koje govore drugim narječjima. Razlike joj u govoru ne smetaju, ali joj treba vremena da se navikne na njih kako bi mogla razumjeti sugovornike.

Uviđa razlike između svoga govora i govora Zagrepčana koji prema njoj upotrebljavaju samo nekolicinu kajkavizama dok ih sama ispitanica rabi češće.

Ističe bliske kontakte u svojoj zajednici – susjedsku pomoć i česta druženja. Prema ispitanici, članovi zajednice komuniciraju mješavinom kajkavskoga narječja i standardnog jezika.

Ispitanica se osjeća povezanom sa svojim rodnim mjestom zbog toga što je njena obitelj već generacijama tamo. U Horvatima ima i većinu prijatelja i poznanika. Izražava želju za ostankom, ali spominje da nikad ne može biti sigurna kamo će je život odvesti. Ne osjeća se kao purgerica – unatoč tome što je njena obitelj već generacijama u Horvatima koji su dio Grada Zagreba. Purgeri ju asociraju na navijače Dinama Zagreb.

<u>Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:</u>

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *spadamo pod grad Zagrep; poslovni kruk; koji vrak*

3. *duć**a**n; kaf**i**ć; prol**a**ze; turn**i**r; promij**e**nila; probl**e**m; nad**o**hvat; dijal**e**kt; ner**a**zgovijetno; skoncentr**i**rat; ud**a**ljen*

4. *sekira*

5. *kak bi rekla; prek ceste; al' dobro*

6. *kaj ja znam; kaj još ima; kaj volim; kaj ona govori*

9. *igral; pojel*

10. *bum išla; bum napravila*

12. *sam išla doma*

14. *delati; peju* ('oni će ići'); *otprla vrata; zaprla.*

Ispitanica P (20)

Ima srednje obrazovanje, njena majka osnovno, a otac također srednje. Majka je podrijetlom s Korduna, a otac iz Horvata. Baka i djed s očeve strane također vuku korijene iz Horvata.

Za razliku od prethodnih ispitanika, tvrdi da se u maloj školi i osnovnoj školi govorilo standardnim jezikom, kako s profesorima, tako s drugim učenicima.

Ispitanica kaže da se u njenoj obitelji svi koriste standardnim jezikom. I sama tvrdi da u njenom svakodnevnom načinu izražavanja prevladava standard. Tek joj tu i tamo „pobjegne" kajkavska riječ. Kajkavsko ju narječje podsjeća na djetinjstvo i razgovore s bakama i djedovima. Također za horvašćansku zajednicu tvrdi da se služi standardnim jezikom.

Slobodno vrijeme uglavnom provodi u Horvatima s prijateljicama sa sela. Ne uočava razlike u njihovu govoru u odnosu na svoj.

Smatra iznimno važnim da svi vrlo dobro znaju standardni jezik koji je sredstvo komunikacije na poslu, fakultetu i u javnom životu. Spominje kako joj je neugodno u razgovoru s kolegicom iz Zagorja koja se koristi leksikom nerazumljivim za ispitanicu.

Ispitanica se ne osjeća povezana s rodnim mjestom i ne vidi svoju budućnost u Horvatima.

Purgeri su za nju navijači Dinama Zagreb.

<u>Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:</u>

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *Zagreb je grat, Horvati su selo*

3. *kaf**i**ć; dal**e**ko; dog**a**đalo se; pobj**e**gne; dom**a**će; rač**u**n; fakult**e**t*

5. *kak priča, tak priča; kam*

6. *nju ne zanima to kaj je u Zagrebu.*

Ispitanik R (18)

Ispitanik je završio osnovnu školu, a trenutno pohađa srednju tehničku školu. Roditelji su završili srednje obrazovanje. Majka je podrijetlom iz obližnjega Odranskog Obreža (kao i njeni roditelji), a otac iz Horvata (njegovi roditelji također).

Kod kuće se uvijek govorilo kajkavskim narječjem. Govor pojedinih članova obitelji podosta se razlikuje. Bakin govor ima najizraženije kajkavske osobine, dok je najmlađa generacija (ispitanik i njegov brat) pod snažnim utjecajem zagrebačkoga žargona. To dovodi do situacije da baka i roditelji ne razumiju neke riječi kojima se služe mladi, a ista stvar vrijedi i obrnuto – mladi ne razumiju bakine kajkavizme.

Sam ispitanik smatra da se u svakodnevnoj komunikaciji podjednako koristi standardnim jezikom i mjesnim govorom, možda s neznatnom prednošću standardnoga. Upravo se u školi ispitanik svakodnevno susreće s drugim dijalektima. Svoj govor opisuje kao „zagrebački žargon s mješavinom kajkavskog". Kajkavske elemente razumije prije svega kao leksik koji se ne bi inače čuo u Zagrebu, npr. *zemi* ili *kredenc*, koji je pokupio pod utjecajem starijih Horvašćana, pogotovo svoje bake.

U srednjoj školi neki profesori upotrebljavaju standardni jezik, a kod nekih su vidljivi utjecaji nekoga dijalekta. Učenici u školi dolaze iz raznih sredina, zbog čega se njihov govor razlikuje.

U slobodno se vrijeme ispitanik druži većinom s osobama iz Horvata. Ne uočava bitne razlike u njihovu govoru u odnosu na svoj. Donedavno je bio član KUD-a Horvati u koji se učlanio ponajviše zbog dobre zabave i druženja s drugim članovima.

U budućnosti bi ispitanik htio ostati živjeti u Horvatima jer voli svoje rodno mjesto, osjeća se povezanim s njime i lijepo mu je tamo. Ističe to da u svom rodnom mjestu uvijek ima nekoga s kime se može družiti i da su se Horvati posljednjih nekoliko godina razvili. Kao nedostatak života u manjoj zajednici spominje da nema privatnosti jer svi sve znaju čim se nešto dogodi.

Ispitanik definira purgera kao osobu rođenu u Zagrebu i koja ima više generacija obitelji u Zagrebu. Iako smatra da po definiciji nije purger (njegova je familija iz okolnih mjesta), on se osjeća kao Zagrepčanin zbog toga što je proveo „pola života u Gradu Zagrebu" te se druži sa „zagrebačkom ekipom".

<u>Zagrebačke kajkavske značajke zabilježene u govoru:</u>

1. Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/

2. *nikat ne znaš; ovisi kako kat; s mješavinom nekok kajkavskog*

3. *tu još da napr**a**ve...; mješ**a**vina; žarg**o**n; kred**e**nc*

4. *negde; sa susedom*

5. *al' nikad ne znaš; ak' ti je dobar dan; i tak; tam; znaš kak*

6. *bilo kaj; kaj ti je to; kaj ne priča svatko kak mu se sprdne*

7. *nemrem ti ja to*

9. *dosta sam učil; napravil*

10. *budem napravil; ak' bu išel*

11. *sa vlakom; s busom*

14. *fakat; kužiš; fajrunt*.

5.6. Komentar o rezultatima

Prosječni broj zagrebačkih kajkavskih karakteristika prisutnih u govoru ispitanika iz Zagreba je 8,1, dok kod ispitanika iz Horvata taj broj iznosi čak 9,9 od ukupno 14 karakteristika. To znači da Horvašćani u svom svakodnevnom govoru upotrebljavaju približno dvije kajkavske značajke više od Zagrepčana. U „korist" mladih stanovnika Horvata govori također činjenica da su intervjui sa Zagrepčanima trajali obično duže – a u dužim razgovorima do izražaja može doći više zagrebačkih kajkavskih obilježja, što i nije slučaj kod ispitanika iz Zagreba.

Prosječni broj zagrebačkih kajkavskih karakteristika u govoru Zagrepčanki iznosi 7,4, dok u Zagrepčana čak 9,7. Horvašćanke u svom govoru imaju prosječno 9,3 zagrebačkih kajkavskih obilježja, a Horvašćani 11,5. U globalu, prisutnost spomenutih govornih obilježja kod žena iznosi prosječno 8,3, a kod muškaraca 10,4. Prema tome moglo bi se zaključiti da muškarci u pravilu više čuvaju lokalni govor, međutim ova bi se tvrdnja morala dodatno istražiti ispitivanjem više muškaraca koji su činili manji dio ispitanika (u Zagrebu trojica naspram sedam žena, a u Horvatima dvojica naspram šest).

Prosječna frekvencija zagrebačkih kajkavskih obilježja za sve ispitanike (neovisno o podrijetlu) prema obrazovanju predstavlja se sljedeće: ispitanici s osnovnim obrazovanjem (2

osobe) – 11,5, ispitanici sa srednjim obrazovanjem (8 osoba) – 9,6, ispitanici s visokim obrazovanjem (8 osoba) – 7,4. Prema ovim podatcima vidljivo je da je čuvanje kajkavskih karakteristika u govoru rjeđe što osoba ima završen viši stupanj obrazovanja. Dulja prisutnost u obrazovnom sustavu (za koji mnogi ispitanici ističu da je imao iznimnu ulogu u formiranju njihova idioma) utječe na to da se ispitanici u svakodnevnom govoru više služe standardnim jezikom, kojega obilježja potiskuju kajkavske značajke. Osim toga, vrlo je vjerojatan i utjecaj akademske sredine na ispitanike s višim obrazovanjem koji se prilagođavaju pravilima pravogovora.

Najfrekventnija obilježja koja su prisutna kod svih ispitanika, neovisno o podrijetlu, su: (1) izjednačenje izgovora /č/ i /ć/, (2) obezvučenje zvučnih suglasnika na kraju riječi i (3) nestandardni naglasak. Sve su to fonološke karakteristike koje je vrlo teško svjesno kontrolirati zbog čega se pojavljuju i kod ispitanika koji tvrde da se služe pretežito standardnim jezikom.

Dodatno se kod svih Horvašćana pojavljuju obilježja: (5) skraćeni oblici priloga koji završavaju na *-o* (što je ujedno i druga najfrekventnija značajka kod Zagrepčana s rezultatom 90%) i (6) *kaj* kao upitno-odnosna zamjenica i veznik (također u 70% Zagrepčana – tek na četvrtom mjestu).

Na drugom se mjestu po učestalosti kod ispitanika iz Horvata nalazi obilježje (14) leksik s prisutnošću kod 88% ispitanika. Ta se značajka nalazi na trećem mjestu u skupini zagrebačkih ispitanika s rezultatom 80%. Velika prisutnost zagrebačkoga kajkavskog leksika u objema skupinama daje naslutiti da će upravo on činiti okosnicu zagrebačkoga govora u budućnosti, čak i ako taj govor izgubi svoje morfološke i sintaktičke posebnosti naspram drugih govora i standardnoga jezika.

Najmanje frekventne značajke zabilježene kod svih ispitanika su: (8) čuvanje staroga završnoga *-el* u imenica (u samo 20% Zagrepčana i 13% Horvašćana) i (13) kratki glagolski oblici na početku rečenice (s istim postotcima). One se pojavljuju kod istih ispitanika (A, E, M) kod kojih je zabilježen iznimno visok broj zagrebačkih kajkavskih značajki – 12. Na rijetkost tih obilježja najvjerojatnije je utjecalo školovanje te činjenica da se radi o morfološkoj (br. 8), odnosno sintaktičkoj (br.13.) značajki koje govornici svjesno kontroliraju.

Najveće su razlike u frekvenciji između Zagrepčana i Horvašćana vidljive kod obilježja: (4) ekavski refleks *jata* (u 30% Zagrepčana i 75% Horvašćana) i (9) glagolski pridjev radni m. r.

završava na *–l* (u 40% Zagrepčana i 75% Horvašćana). Prema tome možemo zaključiti da se nastavlja trend koji je opisao Šojat – potiskivanje ekavizama jekavizmima i zamjenjivanje oblika glagolskih pridjeva trpnih m. r. sa završetkom *–l* standardnim oblicima.

Detaljniji su rezultati prikazani u Tablici 1.

Tablica 1. Postotni prikaz frekvencije pojedinih zagrebačkih kajkavskih obilježja kod ispitanika iz Zagreba i Horvata.

OBILJEŽJA		ISPITANICI																		
		ZAGREB											HORVATI							
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J		K	L	Lj	M	N	O	P	R	
Izjednačenje izgovora /č/ i /ć/	1	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	100%	X	X	X	X	X	X	X	X	100%
Obezvučenje zvučnih suglasnika na kraju riječi	2	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	100%	X	X	X	X	X	X	X	X	100%
Specifičan naglasak različit od standardnojezičnoga	3	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	100%	X	X	X	X	X	X	X	X	100%
Ekavski refleks *jata*	4				X	X					X	30%	X		X	X	X	X		X	75%
Skraćeni oblici priloga koji završavaju na *–o*	5	X	X	X	X	X	X	X		X	X	90%	X	X	X	X	X	X	X	X	100%
Kaj kao upitno-odnosna zamjenica i veznik	6	X		X	X	X		X		X	X	70%	X	X	X	X	X	X	X	X	100%
Niječni oblik glagola *moći* u prezentu je *nemrem*	7	X	X		X						X	40%	X		X	X	X			X	63%
Čuvanje završnoga *-el* u imenicama	8	X				X						20%				X					13%
Glagolski pridjev radni m. r. završava na *-l*	9	X				X				X	X	40%	X		X	X	X	X		X	75%
Futur II. u izražavanju budućnosti	10	X			X	X				X	X	50%	X		X	X	X	X		X	75%
Imenice u instrumentalu s prijedlogom *s*	11	X	X							X	X	40%	X				X			X	38%
Povratna zamjenica *si* s nepovratnim glagolima	12					X				X	X	30%	X		X		X	X			50%
Kratki glagolski oblici na početku rečenice	13	X				X						20%				X					13%
Leksik	14	X	X	X	X	X	X			X	X	80%	X	X	X	X	X	X		X	88%
		12	**7**	**6**	**9**	**12**	**5**	**5**	**3**	**10**	**12**		**12**	**6**	**11**	**12**	**12**	**10**	**5**	**11**	

Analizom sociolingvističkih čimbenika možemo dobiti uvid u moguće razloge opisane situacije. Čini se da veliku ulogu u gubljenju kajkavskih osobina u zagrebačkom vernakularu ima obrazovni sustav. Devet od deset Zagrepčana tvrdi da se kroz većinu njihova obrazovanja na nastavi s profesorima rabio standardni jezik, čak i ako su drugi učenici govorili pretežito kajkavski ili ako je u razredu bilo govornika različitih narječja i dijalekata. Neki su se ispitanici s drugim narječjima susreli tek na fakultetu. Sami ispitanici ističu da je upravo obrazovni sustav najviše doprinio tome što se sad više služe standardnijom inačicom od prethodnih generacija. U Horvatima je situacija nešto drugačija – ispitanici govore kako je kajkavština bila dopuštena čak i na nastavi jer su i neki profesori podrijetlom iz Horvata. Jedna ispitanica čak izjavljuje kako se u horvaščanskoj osnovnoj školi standardni jezik rabi isključivo na satovima hrvatskoga jezika.

Budući da je Zagreb velika urbana sredina, šest od deset informanata iz Zagreba veći dio svoga slobodnog vremena provodi družeći se s osobama izvan Zagreba – stoga su i puno izloženiji doticaju s drugim narječjima od svojih vršnjaka iz Horvata od kojih je samo dvoje najčešće u društvu s osobama izvan svoga sela. Ta nas činjenica može dovesti do zaključka da na standardizaciju zagrebačkoga kajkavskog govora uvelike utječu i doseljenici iz drugih krajeva.

Treći je sociolingvistički čimbenik koji razlikuje stanovnike Zagreba od Horvašćana tip zajednice u kojoj žive i odnosi među članovima te zajednice. Od šest ispitanika koji su opisali svoje lokalne zajednice, polovica spominje da između članova nema prisnih odnosa, jedna ispitanica govori o povremenim druženjima, a jedna da ima bliži kontakt samo sa susjedima. Jedino stanovnici Markuševca zajedno provode vrijeme. Dok svi Horvašćani, kojih je također šest opisalo svoju zajednicu, odnose među svim stanovnicima sela opisuju kao vrlo prisne, što zbog obiteljskih što zbog susjedskih razloga. Redovito se organiziraju seoske fešte, okupljaju se razna društva i sl. Čvrsta povezanost i česti kontakti uvelike su doprinijeli većoj očuvanosti kajkavskih osobina u Horvatima. Ulogu u očuvanju lokalnih običaja ima i Kulturno umjetničko društvo „Horvati" koje okuplja čak pola ispitanika iz tog naselja.

Različiti se problemi spominju u anketama i intervjuima ispitanika iz Zagreba i Horvata. Osam od deset Zagrepčana uočava činjenicu da se u Zagreb posljednjih godina doselilo mnogo ljudi iz uglavnom štokavskih područja Dalmacije te Bosne i Hercegovine koji čuvaju govore svojih rodnih krajeva. Ispitanici u tome vide razlog nestajanja kajkavskoga zagrebačkog govora s ulica, što čak može, prema nekima, dovesti do njegova izumiranja.

Istodobno, troje Horvašćana uviđa da govor mladih stanovnika njihova sela poprima značajke zagrebačkoga govora ili žargona, često zbog srama i želje da budu prihvaćeni u novoj zajednici, a također zbog ugleda koji velegrad ima kod stanovnika Horvata. Ta je pojava izraženija kod mladih koji svakodnevno putuju u Zagreb u školu, na fakultet ili posao. Promjena u govoru mladih Horvašćana ide prema većoj standardizaciji zbog toga što, kao što su sami Horvašćani uočili, zagrebački govor ima manje kajkavizama nego horvašćanski.

Postoje i pitanja po kojima su obje grupe ispitanika slične. Naime, šesnaestero njih izrazito tvrdi da u službenim, formalnim situacijama (u razgovoru na poslu sa strankama, na fakultetu s profesorima ili tijekom izlaganja, u kontaktu s osobama koje ne poznajemo ili iz drugih krajeva Hrvatske) pristojno je služiti se standardnim jezikom, dok se zavičajni govor može koristiti u neformalnim prilikama (u obitelji, s prijateljima, ljudima iz istoga kraja i sl.).

Osim toga, većina ispitanika ima pozitivan stav prema svom rodnom mjestu, bez obzira radi li se o Zagrebu ili Horvatima. Samo su dvije osobe izrazile svoje negativne osjećaje, dok dvije imaju ambivalentan odnos. Lokalni patriotizam i osjećaj pripadnosti snažni su među mladim Zagrepčanima i Horvašćanima.

Prilikom istraživanja uočena je pojava tzv. paradoksa promatrača u kojem se ispitanici ne mogu u potpunosti opustiti u kontekstu znanstvenoga istraživanja zbog čega ne dolaze do izražaja sve moguće značajke njihova najprirodnijeg govora. Unatoč tome što generacijska razlika gotovo da ne postoji između istraživačice i ispitanikā te unatoč nastojanjima da atmosfera intervjua bude što neformalnija, nedostatak bliskoga odnosa sprječava dvoje ispitanika da se oslobode napetosti i da potpuno prestanu kontrolirati svoj govor, ukazujući njegove temeljne značajke. U takvim je slučajevima mjerodavnije koristiti se drukčijim metodama, npr. snimiti neformalan razgovor ispitanika s bliskim prijateljem ili članom obitelji, bez intervencije istraživača.

6. ZAKLJUČAK

Na temelju anketa i intervjua provedenih s desetero mladih Zagrepčana i osmero Horvašćana utvrđeno je da od 14 odabranih zagrebačkih kajkavskih značajki u govoru Zagrepčana prisutno je prosječno 8,1, a u govoru Horvašćana 9,9 obilježja. Sociolingvistički čimbenici koji su utjecali na razliku u frekvenciji tih osobina između Zagrepčana i Horvašćana su:

1. razina obrazovanja – u govoru osoba s osnovnim i srednjim obrazovanjem (kojih ima više u Horvatima) prisutno je više obilježja nego kod osoba s višim obrazovanjem (kojih ima više među Zagrepčanima),

2. školski sustav – u horvašćanskoj osnovnoj školi uporaba standardnog jezika na nastavi nije toliko zastupljena koliko u zagrebačkim školama,

3. utjecaj drugih narječja i dijalekata – Zagrepčani imaju više svakodnevnih kontakata s govornicima drugih narječja i dijalekta, zbog čega je vjerojatnije da će preuzeti neke njihove osobine,

4. veličina i tip zajednice te odnosi među njezinim članovima – članovi male zajednice Horvašćana u bliskom su kontaktu i često se druže zajedno, naspram velikih skupina stanovnika Zagreba u kojima se često ni susjedi ne poznaju.

Ne isključuje se pri tome mogući utjecaj drugih sociolingvističkih i psiholingvističkih čimbenika poput životne sredine, situacije, sugovornika, teme razgovora i dr. (Šojat 1998:71)

Kod svih korisnika, bez obzira na podrijetlo, prisutne su tri fonološke karakteristike:

1. izjednačenje izgovora /č/ i /ć/,

2. obezvučenje zvučnih suglasnika na kraju riječi,

3. nestandardni naglasak.

Kod zagrebačkih ispitanika ostale su najfrekventnije karakteristike:

5. skraćeni oblici priloga koji završavaju na –o (90% ispitanika),

14. leksik (80%),

6. *kaj* kao upitno-odnosna zamjenica i veznik (70%).

U govoru mladih Horvašćana, ostale su najfrekventnije karakteristike:

5. skraćeni oblici priloga koji završavaju na ćo (100%),
6. *kaj* kao upitno-odnosna zamjenica i veznik (100%),
14. leksik (88%).

Na prvom su mjestu na ljestvici fonološka obilježja koja najmanje podliježu svjesnoj kontroli. I kod Zagrepčana i kod Horvašćana najfrekventnije su iste karakteristike, jedino je redoslijed neznatno promijenjen. Prema tome možemo zaključiti da šest navedenih karakteristika čine okosnicu modernoga zagrebačkog urbanog vernakulara. Vrlo je vjerojatno da će upravo ta obilježja ostati očuvana čak i nakon standardizacije ostalih morfoloških i sintaktičkih značajki.

Osim istraživanja razlika u govoru mladih iz dviju sredina i otkrivanja sociolingvističkih čimbenika koji bi mogli utjecati na te razlike, djelomično je također utvrđeno današnje stanje zagrebačke kajkavštine koje se može usporediti sa stanjem koje je opisao Antun Šojat (1998: 29-39 prema Magner 1966) u šezdesetim godinama prošloga stoljeća.

Neke od karakteristika zagrebačke kajkavštine koje su sačuvane do danas: nedostatak oprjeke po tonu i kvantiteti naglasaka; nepromijenjeno mjesto naglaska u mnogim riječima u konjugaciji i deklinaciji; izostavljanje *-o* u prilozima (*kak, kam*) te *–i* u veznicima (*al, il*); ekavski refleksa *jata* zamijenjen jekavizmima; buduće radnje izražavane svršenim oblikom glagola *biti* i glagolskim pridjevom radnim (*ja bum došel/došla*); glagolski pridjev radni završava na *–l* (*pisal, došel*); glagolski oblici: *pem, velim, nemrem, razmem, zemem*; nepovratni glagoli s povratnom zamjenicom u D *si*; *za* + infinitiv; kondicional I. u svim licima tvori se oblikom *bi*; germanizmi.

Neke od karakteristika zabilježene u intervjuima kao rijetke, ali još uvijek prisutne: refleks poluglasa u nekim riječima *a*, a nekim *e* (*dan, dobar, jesam*, ali *pes, posel, došel)*; drugačiji redoslijed i uporaba kratkih oblika nego u standardnom jeziku (mogu biti i naglašeni, u početnom položaju i samostalni); instrumental s prijedlogom *s*; završetak *-ju* u 3. l. mn. prez. *ideju, pišeju* [zabilježeni su *buju, peju* – PP].

Neke od karakteristika koje nisu zabilježene u intervjuima: kajkavski nastavci I jd. (*konjom*), G mn. (*konjov, ženah*), DLI mn. (*ženami*), nulti nastavak G mn. (*knjig*); osim standardne postoje i drugi načini komparacije (*gorje, gorše, gore*); oblici zamjenica: N *kaj*, G *čeg, česa*,

L *čem*; N *niš*, G *ničesa*, *ničeg*; prijedlog i prefiks *v(-)* ispred bezvučnih suglasnika prelazi u *f* (*f grad, f Karlovcu, fkrasti*).

Detaljno utvrđivanje stanja današnje zagrebačke kajkavštine zahtijeva daljnja istraživanja s ciljem da se odredi učestalost pojedinih karakteristika među mladim govornicima i utjecaj standardnoga jezika na zagrebački vernakular.

U usporedbi sa stanjem prije 50 godina smanjila se također razlika u govoru mladih između urbanoga i periferijskog dijela Zagreba, što je vidljivo u činjenici da horvaščanski lokalni govor sadrži prosječno samo dvije kajkavske značajke više od zagrebačkoga. Najvjerojatniji je razlog tome standardizacija obaju govora putem obrazovnog sustava, medija, književnosti, štokavskih doseljenika i dr. Drugi je razlog svjesno ili nesvjesno prilagođavanje govora manjih sredina urbanim govorima zbog prestiža i društvenoga statusa. Takva se asimilacija može dogoditi također na temelju svakodnevnih kontakata budući da su današnji mladi stanovnici gradske periferije mobilniji nego prije 50 godina.

Zagrebačka kajkavština izgubila je status polivalentnoga i polifunkcionalnoga govora u Gradu Zagrebu u korist standardnoga jezika te je podvrgnuta njegovu snažnom utjecaju. Regionalni dijalekti, a među njima i zagrebačka kajkavština, javljaju se u Zagrebu kao „niži" jezik grupne solidarnosti naspram standardnoga jezika – zagrebački govor izvršava funkciju grupne identifikacije i potpomaže samoodržavanju grupe (Bugarski 1986:138-139). Nije nemoguće da će upravo ta funkcija osnažiti zagrebački kajkavski, pa će on doživjeti svoju renesansu (u nešto modernijoj verziji) u susretu sa standardnim jezikom i sveprisutnim anglizmima.

7. SAŽETAK

Ključne riječi: zagrebačka kajkavština, sociolingvistika, govor mladih, Grad Zagreb, Horvati.

Rad je rezultat proučavanja razgovorne inačice urbanoga zagrebačkog kajkavskog govora mladih stanovnika Zagreba te naselja Horvati smještenoga na jugozapadnom rubu grada u gradskoj četvrti Brezovica. Cilj je rada bio utvrđivanje razlika u govoru tih dviju skupina. Istražena je učestalost pojave 14 zagrebačkih kajkavskih obilježja: izjednačenje izgovora /č/ i /ć/, obezvučenje zvučnih suglasnika na kraju riječi, specifičan naglasak različit od standardnojezičnoga, ekavski refleks jata, skraćeni oblici priloga koji završavaju na *-o, kaj* kao upitno-odnosna zamjenica i veznik, niječni oblik glagola moći u prezentu *nemrem,* čuvanje završnoga *–el* u imenicama, glagolski pridjev radni m. r. završava na *-l,* futur II. u izražavanju budućnosti, imenice u instrumentalu s prijedlogom *s,* povratna zamjenica *si* s nepovratnim glagolima, kratki glagolski oblici na početku rečenice, leksik. Osim utvrđivanja stanja, pokušalo se također ukazati na sociolingvističke i druge razloge koji su mogli utjecati na govor mladih Zagrepčana i Horvašćana.

Istraživanje je provedeno na temelju pismenoga *online* upitnika i usmenoga intervjua. U istraživanju je sudjelovalo desetero Zagrepčana i osmero Horvašćana u dobi od 17 do 35 godina. Osnovni kriterij, osim dobi, bilo je i podrijetlo ispitanika koji su pripadnici treće generacije stanovnika Zagreba, odnosno Horvata.

Utvrđeno je da je prosječno u govoru Horvašćana prisutno 9,9, a Zagrepčana 8,1 obilježja od ukupno 14. To znači da Horvašćani u svom svakodnevnom govoru upotrebljavaju približno dvije kajkavske značajke više od Zagrepčana. Sociolingvistički čimbenici koji su utjecali na takvo stanje, a potvrđeni su u ovom istraživanju su: razina obrazovanja (Horvašćani su prosječno niže obrazovani od Zagrepčana), školski sustav (rjeđa uporaba standardnoga jezika na nastavi u horvašćanskoj osnovnoj školi), utjecaj drugih narječja i dijalekata (Zagrepčani imaju češći kontakt s govornicima drugih narječja i dijalekata), veličina i tip zajednice te odnosi među njezinim članovima (prisni odnosi između članova horvašćanske zajednice).

U usporedbi sa stanjem prije 50 godina kakvim ga je opisao Magner (1966.), a kojega navodi Šojat (1998), uočljiv je sve veći gubitak kajkavskih obilježja u korist standardnojezičnih zbog obrazovnoga sutava, utjecaja štokavskih doseljenika, medija, književnosti. Međutim, detaljan opis današnjega stanja zahtijeva dodatna istraživanja.

8. BIBLIOGRAFIJA

Antić, N. (2009.) „Migracije“, *Info*, br. 4., Zagreb: Grad Zagreb, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj grada, str. 4-7.

Bauer, I. (1991.) „Zagreb Kajkavian: A summary of distinctive characteristics“, *General Linguistics* 31 31(1), 26-32.

Brozović, D. (1996.) „Sociolingvistika prema genetskoj i tipološkoj lingvistici“, *Suvremena lingvistika*, 41-42 (1-2), 87-94.

Brozović, D., Ivić, P. (1988.) „Kajkavsko narječje“, *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski. Izvadak iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije*, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, str. 90-99.

Bugarski, R. (1986.) *Jezik u društvu*, Beograd: Prosveta, str. 237-308.

Drugčević, S., *Povijest župe Rakov potok*, Internetske stranice Rakovog Potoka, http://www.rakov-potok.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=51:upa-rakov-potok&catid=38:upa-rakov-potok&Itemid=61 (pristup 15.8.2016.).

Evo kako je sve nastalo ili 450 godina Horvata (2013.), Osnovna škola Stjepana Bencekovića Zagreb, http://os-sbencekovica-horvati.skole.hr/skola/projekti?news_hk=5263&news_id=136&mshow=640 (objavljeno: 22.4.2013.).

Feletar D., Malić A. (2006.) „Gravitacijska zona dnevnih migracija kao čimbenik razvoja prigradskog prometa Zagreba“, *Prometna problematika grada Zagreba: zbornik / Znanstveni skup, Zagreb, 12. i 13. lipnja 2006.*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Znanstveno vijeće za promet, str. 495-505.

Figueroa, E. (1994.) *Sociolinguistic metatheory*, Language and Communication Library, knjiga 14. Oxford: Elsevier Science/Pergamon.

Fuček M., *Kratka povijest škole*, Osnovna škola Stjepana Bencekovića, http://os-sbencekovica.hr/sample-page/ (pristup: 15.8.2016.).

Horvat, R., (1942.) *Zagreb, povijest hrvatskoga glavnog grada*, Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima.

Horvatuljak, školski list učenika OŠ Stjepana Bencekovića (2014.) ur. Laura Holetić, br. 4., svibanj 2014., http://os-sbencekovica-horvati.skole.hr/upload/os-sbencekovica-horvati/images/static3/722/attachment/Horvatuljak_-_br._4._2014_R.pdf (pristup 15.8.2016.).

Hoyt, A. (2012.) Hrvatski jezik u Zagrebu, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Ivšić, S. (1996.) *Jezik Hrvata kajkavaca*, Zaprešić: Matica hrvatska Zaprešić.

Iz povijesti, Službena stranica Grada Zagreba, http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=14485 (pristup 18.8.2016.).

Jagodica purgerica (2015.) Mreža TV, http://mreza.tv/jagodica-purgerica/ (objavljeno 30.4.2015.).

KUD „Horvati“, Zajednica folklornog amaterizma Grada Zagreba, http://www.zafaz.hr/kudovi/KUD_Horvati/kud.php (pristup: 15.8.2016.).

Larin, B. A. (1928.) *K lingvistečeskoj xarakteristike goroda*, Izvestija Leningradskogo gos. ped. instituta im. A. I. Gercena 1: 175-184.

Lisac, J. (2009.) „Hrvatska narječja u Srednjem vijeku“, *Povijest hrvatskoga jezika, 1. knjiga: Srednji vijek*, Zagreb: Društvo za promicanje kulture i znanosti Croatica, str. 261-279.

Lisac, J. (2011.) „Hrvatska narječja“, *Povijest hrvatskoga jezika, 2. knjiga: 16. stoljeće*, Zagreb: Društvo za promicanje kulture i znanosti Croatica, str. 51-74.

Lisac, J. (2013.) „Hrvatska narječja u 17. i 18. stoljeću“, *Povijest hrvatskoga jezika, 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće*, Zagreb: Društvo za promicanje kulture i znanosti Croatica, str. 77-91.

Lisac, J. (2015.) „Hrvatska narječja i dijalektološka istraživanja u 19. stoljeću“, *Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće*, Zagreb: Društvo za promicanje kulture i znanosti Croatica, str. 159-174.

Lončarić, M. (1996.) *Kajkavsko narječje,* Zagreb: Školska knjiga.

Lončarić, M., Celinić, A. (2010.), „Dalibor Brozović o kajkavštini“, *Kaj : časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, 43 (215) (5-6), str. 81-92.

Lopašić, R. (1890.) *Bihać i bihaćka krajina. Mjestopisne i poviestne crtice,* Zagreb: Matica hrvatska.

Magner T. F. (1966) *A Zagreb kajkavian dialect,* Pennsylvania: The Pennsylvania State University.

Maradone iz Horvata (2008.) ZAGREBDOX Međunarodni festival dokumentarnog filma, http://zagrebdox.net/hr/2008/program/sluzbena_konkurencija/regionalna_konkurencija/maradone_iz_horvata (pristup: 15.8.2016.).

Matičić H., *O školi i njenim počecima*, Osnovna škola Stjepana Bencekovića Zagreb, http://os-sbencekovica-horvati.skole.hr/skola/povijest (pristup 15.8.2016.).

„Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2015.“ (2016.) *Priopćenje*, god. LII., 11. srpnja, br. 7.1.2., Zagreb: Državni zavod za statistiku.

Milroy, L. (1987.) *Observing and analysing natural language*. Oxford: Blackwell.

Mjesni odbor Horvati, Službene stranice Grada Zagreba, http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=14889 (pristup 15.8.2016.).

Narodni odbor kotara Samobor, Nacionalni arhivski informacijski sustav, http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_20547 (pristup 15.8.2016.).

Naselja, ulice i trgovi, Službene stranice Grada Zagreba, http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=14937 (pristup 15.8.2016.).

Raspored korištenja prostorija, Službene stranice Grada Zagreba, http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=14940 (pristup 15.8.2016.).

Razgovor s predsjednikom Vijeća mjesnog odbora Horvati (2012.) Otvorena računalna radionica „Svi smo protiv", http://www.novi-zagreb.hr/index.php/korisno/zanimljivosti/nai-razgovori/5456-razgovor-s-predsjednikom-vijea-mjesnog-odbora-horvati (objavljeno: 24.10.2012.).

Razum, S. (1993.) „Povijest župe sv. Martina pod Okićem", u: Pavličević, D. (ur.) *Pod Okićem: zavičajna knjiga župa sv. Marije i sv. Martina*, Zagreb: Župa sv. Marije pod Okićem, str. 243-292.

„Sociolingvistika", *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56943 (pristup 10.8.2016.).

Šojat, A (1998.) „Zagrebački gradski govor u prošlosti i sadašnjosti", *Zagrebački kaj*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, str. 3-80.

Ščukanec, A. (2011.) *Njemačko-hrvatski jezični dodiri u Gradišću*, Zagreb: Hrvatska matica iseljenika, str. 108-160.

Vulić, S., Petrović, B. (1999.) *Govor Hrvatskoga Groba u Slovačkoj*, *Korabljica*, 5, Zagreb: Sekcija Društva hrvatskih književnika i Hrvatskog centra PEN-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu, str. 120.

Zagreb kroz stoljeća, Turistička zajednica grada Zagreba, http://www.infozagreb.hr/o-zagrebu/zagreb-kroz-stoljeca (pristup 10.8.2016.).

Župan, I. (2013.) „Ivan Goran Kovačić – u povodu 100. godišnjice rođenja. Pjesnik svijetlih i tamnih polja", *Vijenac*, br. 498., 4. travnja 2013., http://www.matica.hr/vijenac/498/Pjesnik%20svijetlih%20i%20tamnih%20polja/.